

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ
ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERE YÖNELİK TUTUMLARININ
ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYDAN ULAY

DANIŞMAN
PROF. DR. SEVGİ COŞKUN KESKİN

AĞUSTOS 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ
ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERE YÖNELİK TUTUMLARININ
ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYDAN ULAY

DANIŞMAN
PROF. DR. SEVGİ COŞKUN KESKİN

AĞUSTOS 2024

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Aydan ULAY

Yeğenlerim, Mustafa, Defne ve Uras'a...

ÖN SÖZ

Özel gereksinimli bireylerin eğitimine verilen önem ve bu alanda yapılan araştırmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Geleceğimizin emanetçisi olan çocuklarımızın ve onların emanetçisi olan öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik hali hazırdaki tutumlarına ışık tutması umulan bu araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutum düzeyleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir.

En başta Mustafa Kemal Atatürk'e emanet ettiği tüm değer ve fikirler için sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans ve lisansüstü eğitimim boyunca bana rehberlik eden, desteğini esirgemeyen ve öğrencisi olmaktan onur duyduğum değerli hocam Prof. Dr. Sevgi COŞKUN KESKİN'e hayatıma ve tez sürecime katkılarından dolayı tüm içtenliğimle teşekkür ediyorum. Bilgi ve deneyimleriyle araştırmama katkı sağlayan kıymetli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül KIRTEL ve Dr. Öğr. Üyesi Deniz YÜCEER'e teşekkür ediyorum.

Duygu dünyamı zenginleştiren hayatı anlamlandırmama katkıda bulunan yazarlar Reşat Nuri GÜNTEKİN, Irvin David YALOM'a; beni yetiştiren ve koşulsuz destekleyen her kararında, adımında yanımda olan ve cesaretlendiren, sevgi ve merhameti bana aşıl原因an kıymetli annem Mecbure ULAY ve kıymetli babam Necati ULAY'a; kıymetli ablam Melehat KAYA'ya; varlığının her zaman bana hediye olduğunu düşündüğüm, gerektiğinde babam gerektiğinde kardeşim, dostum olan, bana dünyaya geldiğim andan itibaren asla yalnız olmadığımı hissettiren, fikirleriyle yolumu aydınlatan biricik ağabeyim Gökhan ULAY'a ve tanıdığım en özel öğretmenlerden biri olan biricik eşi Gül YÜCEER ULAY'a; hayatımdaki en değerli ve kıymetli varlıklar olan ve onların yanında olduğum için çok şanslı hissettiğim yeğenlerim Mustafa KAYA, Merve Defne KAYA ve Ahmet Uras ULAY'a teşekkür ediyorum.

Bu araştırmaya başlama noktasında beni yüreklendiren her yorulduğumda beni destekleyerek ayağa kaldıran ve yüzümü güldürmenin hep bir yolunu bulan değerli dostum Fatma HANBABA CANPOLAT'a ve beni her gün gülüşüyle ısıtan Mustafa Ege CANPOLAT'a ve son olarak araştırmamın her aşamasında benden desteğini ve fikirlerini esirgemeyen dostum, ikinci bir ağabeyim olan Mehmet UYMAZ'a ayrıca teşekkür ediyorum.

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERE YÖNELİK TUTUMLARININ

ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Aydan ULAY, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Sevgi COŞKUN KESKİN

Sakarya Üniversitesi, 2024.

Bir toplumu oluşturan bireylerin aynı kişisel özellikleri taşıması mümkün değildir. Tıpkı fiziksel özellikler, yetenek ve mizaç gibi bireylerin bilişsel süreçleri de farklılık göstermektedir. Her birey öğrenme ortamlarında kendi öğrenme hızında ilerlemektedir. Normal gelişim gösteren bireyler için bu farklılıklar fazla dikkat çekmezken özel gereksinimli bireyler söz konusu olduğunda öğrencilerin öğrenme hızlarındaki farklılıklara bağlı olarak eğitim uyarlamaları yapma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar öğretmenler gerekli öğrenim süreçlerini tamamlayarak öğrencilerinin karşısına çıksalar da bir öğretmenin daha fazla emek ve çaba isteyen dezavantajlı bireylere karşı bakış açıları önem kazanmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutum düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu araştırma nicel araştırma desenlerinden betimsel tarama modeli ile tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini 2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar yarıyılında, Marmara Bölgesi'ndeki üç üniversitenin eğitim fakülteleri bünyesinde öğrenim görmekte olan 712 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu ise bu evren içerisinden kolayda örnekleme yoluyla belirlenmiş olan 362 öğretmen adayı ile oluşturulmuştur. Araştırma verileri iki ayrı form kullanılarak toplanmıştır. Bunlardan birincisi, çalışma grubunu oluşturan öğretmen adaylarının kişisel bilgilerini içeren Demografik Bilgi Formu ve ikincisi ise Yaralı (2015a) tarafından geliştirilen “Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği”dir.

Bu araştırma kapsamında toplanan veriler SPSS 22.0 paket programına yüklenerek analizi yapılmadan önce basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) testi ile verilerin normallik dağılımlarına bakılmıştır. Normal dağılım gösterdiği anlaşılan veriler t-testi ve ANOVA testi kullanılarak çözümlenmiştir. Anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır. Katılımcıların

demografik özelliklerini gösterir tablolarda ise frekans (f) ve yüzde değeri (%) gibi betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olumlu olduğu görülmüştür. Bağımsız değişkenlere ilişkin analiz sonuçları değerlendirildiğinde ise anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve ailelerinde özel gereksinimli birey olup olmama değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık ortaya çıkmamış; buna karşılık cinsiyet ve öğrenim görülen sınıf değişkenine göre gruplar arası anlamlı düzeyde farklılık olduğu saptanmıştır. Ölçeğin olumsuz tutum boyutundaki veriler analiz edildiğinde, erkek katılımcıların kadın katılımcılardan; birinci sınıfta öğrenim görmekte olan katılımcıların 2., 3. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan katılımcılardan daha yüksek düzeyde olumsuz tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Öğretmen adayı, Özel gereksinimli birey, Tutum.

ABSTRACT

INVESTIGATE THE ATTITUDES OF THE TEACHER CANDIDATES WHO ARE STUDYING SOCIAL STUDIES TEACHING TO THE INDIVIDUALS WITH SPECIAL NEEDS IN TERMS OF DIFFERENT VARIABLES

Aydan ULAY, Master Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Sevgi COŞKUN KESKİN

Sakarya University, 2024.

It is not possible for the individuals who make up a society to have the same personal characteristics. Just like physical characteristics, ability and temperament, the cognitive processes of individuals differ. Everyone is advancing in their learning environment at their own pace. While these differences do not attract much attention for normal developing individuals, when it comes to individuals with special needs, it is imperative that students make educational adaptations depending on the differences in their learning speed. Although teachers face their students by completing the necessary learning processes, a teacher's perspective on disadvantaged individuals who want more effort and effort is gaining importance. In this context, it is aimed to examine the level of attitudes of social studies teacher candidates towards individuals with special needs according to various variables.

The model of quantitative descriptive survey method used in this research. The research universe has 712 candidates in social studies teaching who are studying in the spring semester of the 2023-2024 Education Year at three universities in the Marmara Region. The sample of the study was consisted of 362 teacher candidates, which was formed through convenience sampling method. The research data were collected using two separate forms. The first one is the “Demographic Information Form”, which includes the personal information of the teacher candidates who form the study group, and the second one is the “Attitude Scale Towards Individuals with Special Needs” developed by Yarahı (2015a).

The data of the research were analyzed using to SPSS 22.0 package program and before the analysis, normality distributions of the data were examined with the kurtosis and skewness tests. The data of research that is understood to be normal distribution is solved using t-test and ANOVA test. The significance level taken as .05. Demographic characteristics of the participants were used in tables such as frequency (f) and percentage value (%).

As a result of the research, it was seen that the attitudes of social studies teacher candidates towards individuals with special needs were positive at a high level. When the results of the analysis on the independent variables were evaluated, no significant differences were revealed according to the maternal education status, paternal education status and whether there were special needs individuals in their families; in contrast, according to the gender and the class variable studied, there was a significant difference between the groups. The negative attitude dimension of the scale was analyzed, it was discovered that male participants were more likely to have negative attitudes than female participants. In addition, it was found that participants who were studying in the first grade had a higher level of negative attitude than participants who were studying in the 2nd, 3rd and 4th grades.

Keywords: Individual with special needs, Attitude, Social studies, Teacher candidate.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALARLAR LİSTESİ.....	iv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Problem durumu	1
1.2. Araştırmanın amacı ve önemi.....	4
1.3. Problem cümlesi	6
1.4. Alt problemler	6
1.5. Varsayımlar	7
1.6. Sınırlılıklar.....	7
1.7. Tanımlar	7
BÖLÜM II.....	8
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	8
2.1. Özel gereksinimli bireyler	8
2.1.1. Özel gereksinimli olma sebepleri	9
2.1.1.1. Doğum öncesinde ortaya çıkan sebepler	9
2.1.1.2. Doğum esnasında ortaya çıkan sebepler.....	9
2.1.1.3. Doğum sonrası ortaya çıkan sebepler	10
2.1.2. Özel gereksinim türleri	10
2.1.2.1. Zihinsel yetersizliğe sahip bireyler.....	11
2.1.2.2. İşitme yetersizliğine sahip bireyler.....	11
2.1.2.3. Görme yetersizliğine sahip bireyler.....	11
2.1.2.4. Ortopedik yetersizliğe sahip bireyler.....	12
2.1.2.5. Ruhsal ve duygusal bozukluğa sahip bireyler	12

2.1.2.6. Dil ve konuşma yetersizliğine sahip bireyler	13
2.1.2.7. Sürengen hastalığa sahip bireyler	13
2.1.2.8. Üstün yetenekli bireyler.....	13
2.1.2.9. Özel öğrenme güçlüğü olan bireyler	13
2.1.3. Özel gereksinimli bireylerin eğitimi.....	14
2.1.3.1. Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin eğitimi	16
2.1.3.2. İşitme yetersizliğe sahip bireylerin eğitimi	16
2.1.3.3. Görme yetersizliğe sahip bireylerin eğitimi	17
2.1.3.4. Ortopedik yetersizliğe sahip bireylerin eğitimi	17
2.1.3.5. Ruhsal ve duygusal bozukluğa sahip bireylerin eğitimi	18
2.1.3.6. Dil ve konuşma yetersizliğine sahip bireylerin eğitimi	18
2.1.3.7. Sürengen hastalığa sahip bireylerin eğitimi	18
2.1.3.8. Üstün yetenekli bireylerin eğitimi	18
2.1.3.9. Özel öğrenme güçlüğü olan bireylerin eğitimi	19
2.1.3.10. Bireyselleştirilmiş eğitim programları.....	19
2.1.3.11. Özel gereksinimli bireylerin öğrenme ortamları	22
2.2. Sosyal bilgiler eğitimi.....	23
2.2.1. Sosyal bilgiler dersi ve özel gereksinimli bireyler	26
2.3. Tutum	28
2.3.1. Özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlar.....	30
2.4. İlgili araştırmalar	33
BÖLÜM III	36
YÖNTEM.....	36
3.1. Araştırmanın yöntemi.....	37
3.2. Araştırmanın evreni ve örnekleme / çalışma grubu	37
3.3. Veri toplama araçları ve veri toplama süreçleri.....	38
3.3.1. Demografik bilgi formu.....	38
3.3.2. Özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeği	39
3.4. Verilerin analizi	39
BÖLÜM IV.....	40
BULGULAR	40
4.1. Araştırmanın birinci alt probleminin çözümüne ilişkin bulgular	41
4.2. Araştırmanın ikinci alt probleminin çözümüne ilişkin bulgular.....	43
BÖLÜM V	48
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	48

5.1. Sonuç ve tartışma	48
5.2. Öneriler.....	51
5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler.....	51
5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler.....	52
KAYNAKLAR.....	53
EKLER	60

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Özellikler	27
Tablo 2. Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeğinin Normallik Testi Sonuçları.....	29
Tablo 3. Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları	30
Tablo 4. Cinsiyete Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere İlişkin Tutumlarının T-Testi Sonuçları.....	32
Tablo 5. Öğrenim Görmekte Oldukları Sınıf Düzeyine Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının ANOVA Analizi Sonuçları.....	33
Tablo 6. Anne eğitim durumuna göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının ANOVA analizi sonuçları	34
Tablo 7. Baba Eğitim Durumuna Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının ANOVA Analizi Sonuçları.....	35
Tablo 8. Ailesinde Özel Gereksinimli Birey Olup Olmama Durumuna Göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere İlişkin Tutumlarının T-Testi Sonuçları.....	36

KISALTMALARLAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADA: Americans With Disabilities Act

BEP: Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı

DMS: Devlet Memuru Olarak Atanacaklar İçin Yapılacak Seçme Sınavı

EHİS: Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme

ESPE: École Supérieure du Professorat et de l'Éducation

IDEA: Individuals With Disabilities Education Act

KMS: Kurumlar İçin Merkezi Eleme Sınavı

KPSS: Kamu Personeli Seçme Sınavı

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

M.Ö.: Milattan Önce

ÖEHY: Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği

PL 94-142: Public Law (Eğitimde Bireylerin Engelliliklerine Göre Ayrım Yapılmaması Yasası)

RAM: Rehberlik ve Araştırma Merkezi

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümleleri, araştırma ile ilgili varsayımlar, araştırmanın sınırlılıkları ve tanımlar ifade edilmiştir.

Problem durumu

Eğitim literatürünün yanı sıra günlük hayatta da sıkça karşılaşılan “engelli birey” tanımı, bireylerin fiziksel veya zihinsel nedenlerden kaynaklanan eksikliklerini değil, kamu ve özel kuruluşların sunduğu hizmetlere kişisel erişim sınırlılıklarını/engellerini ifade eder. Engelli bireylerin sosyal yaşamda karşılaştıkları zorlukların yanında eğitimde fırsat ve imkân eşitliği konusunda da dezavantajlı durumdadır (Eripek, 1998). Bununla birlikte özel gereksinimli birey tanımı toplumda ve maalesef eğitim camiasında sıklıkla yanlış anlaşılmakta ve dar bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Özel gereksinimli bireyler denildiğinde yalnızca fiziksel engelleri olan, tekerlekli sandalye kullanan kişiler ya da ruh ve sinir hastalıklarına sahip olan bireyler akla gelmektedir. Bu bilgi ve farkındalık eksikliğinden kaynaklanan yanlış bir anlayıştır. Aslında özel gereksinimli bireyler, fiziksel, zihinsel, duyuşsal veya gelişimsel farklılıkları olan ve bu nedenle özel eğitim, destek ve hizmetlere ihtiyaç duyan bireyleri kapsar (Baykoç Dönmez, 2010; Özyürek, 2013).

Toplumun büyük bir kısmı özel gereksinimli bireyleri, yalnızca fiziksel engellere sahip, tekerlekli sandalyeli kişiler olarak düşünmektedir. Bu dar bakış açısı, özel gereksinimlerin çok daha geniş bir yelpazeyi kapsadığı gerçeğini göz ardı etmektedir. Oysa özel gereksinim sadece fiziksel hareketlilikle sınırlı değildir; görme, işitme, öğrenme, davranışsal ve duyuşsal alandaki bireysel farklılıkları da içermektedir. Ayrıca yine ruhsal hastalıklar ile özel gereksinim kavramının karıştırılması, toplumda sıklıkla görülen bir durumdur. Bu durum, özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarına doğru şekilde yanıt verilmesini zorlaştırmaktadır. Ruh ve sinir hastalıkları ile karıştırılan zihinsel farklılıklar, olumsuz toplumsal

etiketlemelere yol açmakta ve bu da özel gereksinimli bireylerin dışlanmasına neden olmaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2007; Baykoç Dönmez, 2010).

Kendi ailelerinde özel gereksinimli birey olmayan kişiler bu kavramlara ve tanımlara çoğu zaman yabancıdır. Bu da özel gereksinimli bireylerin ve onların ailelerinin karşılaştığı zorlukları anlama ve destekleme konusunda yetersizliklere neden olur. Eğitim ve bilgilendirme eksikliği nedeniyle, toplumda özel gereksinimlere yönelik farkındalık düşük kalmakta, bu da sosyal dışlanmaya ve ayrımcılığa yol açabilmektedir. Toplumun geniş kesimlerini özel gereksinimli bireylerin ne olduğu konusunda bilgilendirmek, yanlış algıları düzeltmek için önemlidir (Baykoç Dönmez, 2010)

Türkiye’de 1997 yılında çıkarılan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Resmî Gazete, 1997) ile 1950’li yıllardan itibaren dağınık bir yetki ve mevzuat karmaşası içerisinde yürütülen özel eğitim hizmetlerinin genel çerçevesi çizilmiş ve yetki ve sorumluluğu tamamen Millî Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. İlk kez 2000 yılında çıkarılan ve ileriki yıllarda güncellenen Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ile de özel gereksinimli bireylere sunulan hizmetlerin kapsamlı tanımları yapılmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2000). Öğretmen yetiştirmek amacıyla eğitim fakültelerinin kurulduğu 1982 yılından günümüze kadar konu hakkında birçok düzenleme ve çağın gereklerine göre güncelleme çalışmaları yapılmıştır. Anılan güncellemelerden biri de Yükseköğretim Kurulu’nun 2007 yılında yayımlamış olduğu “Eğitim Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları” isimli kılavuzdur (Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2007). Kılavuzda eğitim fakülteleri bünyesindeki lisans programı ders planlarına “özel eğitim” ve “kaynaştırma” içerikli dersler konulmuştur.

Sosyal bilgiler öğretmen adayları, özel gereksinimli öğrenciler ile karşılaşacakları kaynaştırma ortamlarında onlara daha fazla faydalı olabilmeleri için çeşitli yeterliklere sahip olmaları gerekmektedir. Öğretmen yeterliklerine ilişkin ilk resmi çalışmalar ülkemizde 1998 yılında

başlamıştır. 1998-1999 yıllarında Yükseköğretim Kurulu ve Dünya Bankası iş birliği ile yapılan “YÖK/Dünya Bankası Millî Eğitimi Geliştirme Projesi, Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi” kapsamında öğretmen yetiştirme standartlarını belirleme ve akreditasyon çalışmaları yapılmış ve öğretmen yeterlikleri; “konu alanı ve alan eğitimine ilişkin yeterlikler,” “öğretme-öğrenme sürecine ilişkin yeterlikler,” “öğrencilerin öğrenmelerini izleme, değerlendirme ve kayıt tutma” ve “tamamlayıcı mesleki yeterlikler” olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır (MEB, 2017).

Sözü edilen yeterlik alanları incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrenciler ile çalışırken en çok zorlanacakları konunun *öğretme-öğrenme sürecine ilişkin yeterlikler*'den kaynaklanan eksikler olacağı düşünülmektedir. Çünkü sosyal bilimlerin disiplin alanının yanı sıra özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerine ilişkin de bilgi ve beceri sahibi olmaları gerekmektedir. Bu konuda kendisine yeterli eğitim verilmemiş bir öğretmen adayının öğretim-öğrenme sürecinde faydalı olamayacağını düşündüğü özel gereksinimli bireylere karşı olumlu tutum içerisinde olması beklenemez.

Özel gereksinimli bireyler günümüzde hayatın ve eğitim kurumlarının her kademesinde öğretmenlerin karşısına çıkmaktadır. Çeşitli gelişim alanlarında akranlarından bir sebeple geride kalmış öğrenciler yönetmelik gereği kaynaştırma seçeneği öncelenerek eğitim kurumlarına yerleştirilmektedir (MEB, 2006). Özel gereksinimli öğrencilerin akranları ile aralarındaki gelişim farkını kapatabilmeleri ve sosyal uyum becerilerini kazanabilmeleri için mümkün olduğunca kaynaştırma ortamında akranları ile öğrenim görmeleri gerekmektedir (Öncül, 2003). Bu nedenle eğitim fakültesinden mezun olmuş bir sosyal bilgiler öğretmenin özel gereksinimli öğrencisini bu amaca uygun şekilde yetiştirmeye haiz biçimde mesleki donanımda olması gerekmektedir.

Sosyal bilgiler dersi öğrencilerin yalnızca tarih, coğrafya, vatandaşlık bilgisi ve değerler eğitimi gibi konularda değil hayatın her alanında bilgi sahibi olmaları, sosyal ilişkilerini düzenleme yeteneği kazanmaları ve anlamlandırabilmeleri için önemli bir derstir. Bilim ve teknolojiye hızlı değişimlerin yaşandığı günümüz dünyasında toplum yaşamında ortaya yeni çıkan karmaşık problemler eskiden beri süregelen sorunlara eklemlenerek çoğalmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi öğrencilerin her konuda okur-yazarlık seviyelerini artırıcı ve destekleyici bir içerik sunmaktadır (Öztürk, 2011).

Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin hem bireysel gelişimlerine hem de toplumsal bilinç kazanmalarına önemli katkılar sağlayan çok yönlü bir ders olarak öne çıkar. Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin toplumsal yapıyı, toplumsal kuralları ve sorumluluklarını anlamalarını sağlar. Bu sayede, öğrenciler, toplum içinde nasıl hareket etmeleri gerektiğini öğrenirler ve topluma katkıda bulunma bilinci kazanırlar. Öğrencilerin kendi tarihlerini, kültürlerini ve diğer toplumların tarihsel gelişim süreçlerini öğrenmelerine yardımcı olur. Bu da onların tarihsel ve kültürel bilinç kazanmalarına, geçmişten ders çıkararak geleceğe yönelik daha bilinçli kararlar almalarına olanak tanır. Sosyal bilgiler dersinde öğrenciler, toplumsal sorunları analiz etmeyi ve bu sorunlara çözüm yolları aramayı öğrenirler. Bu da onların eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirir. Öğrencilerin demokrasi, insan

hakları, özgürlük, eşitlik gibi temel demokratik değerleri öğrenmelerini sağlar. Bu değerler, öğrencilerin sosyal hayatta daha bilinçli ve sorumlu vatandaşlar olarak yer almalarına katkıda bulunur. Sosyal bilgiler dersinde, öğrenciler çevre bilinci kazanır ve doğal kaynakların korunması, sürdürülebilirlik gibi konularda farkındalık geliştirirler. Bu da onların çevreye duyarlı bireyler olmalarını sağlar. Öğrencilerin coğrafi bilgilerini geliştirir, dünya üzerindeki farklı bölgeleri, iklimleri, kaynakları ve yaşam biçimlerini anlamalarını sağlar. Bu da onların dünya hakkında daha geniş bir perspektif kazanmalarına yardımcı olur. Sosyal bilgiler dersi, farklı kültürlerin, dinlerin ve toplulukların değerlerine saygı duymayı öğretir. Bu, öğrencilerin sosyal hayatta daha hoşgörülü ve anlayışlı bireyler olmalarını sağlar. Sayılan faydaları sebebiyle sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin hem akademik hem de sosyal hayatta başarılı olmaları için gerekli bilgi ve becerileri kazanmalarına katkı sağlayan önemli bir ders olarak kabul edilir.

Her ne kadar öğretmenler yeterli bilgi ve beceri ile mezun duruma gelseler de düşünen bir varlık olarak insanlar, önceki yaşantılarından dersler alarak ve eğilimler kazanarak ileriki yaşlarına ulaşırlar (Kağıtçıbaşı, 1988). Özel gereksinimli öğrencilerin en fazla zorlandıkları toplumsal uyum becerileri alanında sosyal bilgiler dersinde edinecekleri kazanımların yeri büyüktür. Bu sebeple sosyal bilgiler öğretmenlerinin ileriki yaşam dönemlerinde sıkça karşılaşacakları özel gereksinimli bireylere karşı tutumları önemli bir konu olarak görülmektedir (Tuluk, 2015).

1.2. Araştırmanın amacı ve önemi

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutum düzeylerini incelemektir. Katılımcılardan demografik bilgi formu aracılığı ile toplanan veriler bağlamında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları cinsiyet, öğrenim gördükleri sınıf düzeyi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve ailelerinde özel gereksinimli birey olup olmama gibi değişkenlere göre anlamlı olarak farklılaşmakta olup olmadığına ortaya konması ise bu araştırmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından 2006 yılında kabul Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme günümüzde özel gereksinimli bireylere yönelik teknoloji, eğitim, ulaşım, iş yaşamı, sosyal yaşam, maddi destek ve uyarılma çalışmaları gibi birçok alanda imkân ve fırsat eşitliği

sağlamaya yönelik en kapsamlı belgedir. Türkiye Cumhuriyeti de 2009 yılında bu sözleşmeyi kabul etmiş ve sözleşmenin özü itibarıyla bahsedilen evrensel tasarım ilkesini hayatın her alanında yaygınlaştırmak için merkezi ve yerel yönetim kurumlarını görevlendirmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2009).

Dünyada ve Türkiye’de son engelli haklarına ilişkin olumlu gelişmeler yaşanıyor olsa da toplumsal kabul ve bireysel farklılıklara saygı konusunda geçmişten süregelen birçok sorun varlığını sürdürmektedir. Özel gereksinimli bireyler kaynaştırma ortamlarına hem arkadaşları hem diğer öğrencilerin velileri tarafından dışlanma gibi tutumlara muhatap olmaktadır. Özel gereksinimli bireyler ve aileleri hayatlarında önlerine fazlasıyla çıkan engellere ve engellemelere rağmen hayata tutunmaya çalışmaktadırlar. Özel gereksinimli bireylerin toplumla kaynaşacağı ve olumlu bağlar kuracakları ilk yer eğitim kurumlarıdır. Bu nedenle eğitim kurumlarında bu bireylere karşı ne kadar sahiplenici ve kabullenici bir ortam yaratılırsa topluma ve hayata alışma süreçleri o kadar kolaylaşacaktır.

Bireylerin toplumsal hayata katılma bağlamında sosyalleştikleri ilk yapı çekirdek aileleridir. Bebeklik döneminden itibaren bireyler etraflarında ne olup bittiğini anlamaya çalışırlar, birincil durumdaki bakıcıları ile içsel bağlar kurarlar ve çevrelerine uyum gösterme çabasına girerler. Bireyler ne kadar kendilerini uyum göstermeye zorlasalar da bazı durumlarda çevresindeki kişilerin ve durumların kendi isteklerine uymasını beklerler ve sonucunda doğal olarak süreçte çeşitli çatışmalar yaşanır (Oktay, 2000). Bu süreç normal gelişim gösteren bireylerde ve özel gereksinimli bireylerde hemen hemen aynı şekilde ilerler. Ancak özel gereksinimli bireylerin engel türlerine ve iletişim becerilerinin gelişim düzeyine göre çok ağır ilerleme gösterebildiği de bilinmektedir (Kargın, 2010).

Özel gereksinimli bireyler okul ortamına girdiklerinde ortamdaki bütün öğretmenler ve öğrenciler özel eğitim konusunda farkındalığı yüksek kişiler olmayabilir, bütün arkadaşları onlara karşı kabullenici olmayabilir fakat kendi derslerine giren branş öğretmenleri onlara karşı mutlaka duyarlı olmalıdır. Günümüzde Türkiye’de gerek ulusal basına yansıyan haberlerde ve özel eğitim öğretmenlerinin meslek yaşantılarında birebir yaşadıkları örnekler maalesef halen yeterli farkındalığın oluşmadığını göstermektedir. Normal gelişim gösteren bireylerin velileri özel gereksinimli öğrencileri kendi çocuklarının eğitim aldıkları sınıfta istememekte, bazı okul idarecileri ise özel gereksinimli öğrenciler için sınıf açmakta direnmektedir. Günlük yaşamda kime sorulsa çok olumlu bir bakış açısına sahip olduklarını söyledikleri özel gereksinimli bireyler pratikte çok büyük zorluklarla karşılaşmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi çocuk yaştaki bireylerin hayatı anlama, toplum değerlerini benimseme ve sosyal becerileri edinme gibi en temel toplumsal uyum becerilerini kazandıkları bir derstir. Bu nedenle bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kendi alan bilgileri kadar özellikle sayılan becerileri kazanma konusunda akranlarından geride kalan ve meslek yaşamlarında karşılarına mutlaka çıkacak olan özel gereksinimli bireylere karşı hali hazırdaki tutumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma;

- Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarını farklı değişkenlere göre inceleyen ilk çalışma olması açısından özgün;
 - 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılında, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hali hazırdaki görüşlerine başvurularak yürütülmüş bir çalışma olması açısından güncel;
 - Toplumsal yaşamda çeşitli nedenlerle dışlanmaya maruz kalan özel gereksinimli bireylere karşı tutumlara odaklanması açısından gerekli;
 - Elde edilen bulgularla yeni araştırmalara kaynak oluşturması ve uygulayıcılara yol göstermesi açısından işlevsel;
- olarak görülmektedir.

1.3. Problem cümlesi

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları nasıldır?

1.4. Alt problemler

1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları hangi düzeydedir?
2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları;
 - a) Cinsiyetlerine göre,
 - b) Öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre,
 - c) Anne eğitim durumuna göre,
 - d) Baba eğitim durumuna göre,
 - e) Ailelerinde özel gereksinimli birey olma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

1.5. Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adayları veri toplama aracı olarak kullanılan ölçek formlarını objektif olarak cevaplamışlardır.
2. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ölçek maddelerine verdikleri cevaplar kendi görüşleridir.

1.6. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma gönüllü olarak katılan 362 sosyal bilgiler öğretmen adayının görüşü ile sınırlıdır.
2. Elde edilen bulgular araştırmada kullanılan veri toplama araçları ile sınırlıdır.
3. Araştırmada kapsamında elde edilen veriler araştırmanın yapıldığı zamanla sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

- Öğretmen adayı: Eğitim fakültelerinde öğretmenlik mesleğine ilişkin lisans düzeyinde öğretim programlarında öğrenim görmekte olan; öğretmenliğini meslek edineceği disiplin alanında okul ortamında öğretmenlik uygulaması yapan yükseköğretim kurumu öğrencisini ifade etmektedir (MEB, 1998).
- Özel gereksinimli birey: Normal gelişim gösteren bireylerden farklı olarak, zihin, dil ve konuşma, görme, işitme veya bedensel yetersizliği bulunan ve öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite problemi olan veya üstün zekâlı bireyler özel gereksinimli bireyler olarak tanımlanmaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2007).
- Tutum: Bireylerin deneyimleri sonucu içsel süreçlerle ortaya çıkan ve alakalı nesne veya duruma karşı ileriki yaşantılarını yönlendirme gücüne sahip ön eğilimler tutum olarak adlandırılmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1988)

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde özel gereksinimli bireyler, özel gereksinimli bireylerin tanı ölçütleri, bireylerin özel gereksinimli olma sebepleri, sosyal bilgiler eğitimi, tutum kavramı, özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlar ile ilgili alanyazın bilgisine yer verilmiş ve güncel araştırma sonuçları sunulmuştur.

2.1. Özel gereksinimli bireyler

Özel gereksinimli bireylerin tanımına dair geçmişten günümüze yapılan tanımların biçimine bakıldığında, önceleri bireylerin kişisel yetersizliklerine vurgu yapılan tanımların hâkim olduğu, yani bireylerin zihinsel, fizyolojik veya psikolojik eksikliklerini açıklamaya yönelik tanımların yapıldığı gözlenmektedir. Ancak özellikle 1980’li yıllardan sonra özel gereksinimli bireylerin kişisel eksiklerinden çok bu eksiklerin sosyal hayatlarına ve kamusal hizmetlere erişimlerindeki kısıtları açıklamaya yönelik tanımlamaların hâkim olduğu görülmektedir (Çitil, 2013).

Özel eğitim, temelde anlam olarak kişiye özel eğitim olarak ifade edilebilir. Öğrenmede çeşitli zorluklar yaşayan bireyler için hazırlanan bireyselleştirilmiş eğitim programları aracılığı ile bu hizmet özel gereksinimli bireylere sunulur. Eğitimin her kademesinde özel gereksinime ihtiyaç duyan öğrenciler olabilir. Bu durum geçici veya kalıcı olabilir. Bir öğrenci belli bir yaşa kadar özel gereksinimli olabilir, daha sonra tıbbi operasyonla durumunda düzelme olabilir. Bu durumun aksine orta veya ağır düzeyde zihin işlevleri yetersizliklerine bağlı hayat boyu düzelmeyecek bir durumdan kaynaklı özel eğitim ihtiyacı olan bireyler de olabilir. Bu açıdan bakıldığında nasıl ki şuanda kalp hastası veya şeker hastası değilsek ve ileride olmayacağımızın garantisi yoksa; bu hastalıklar ve tedavileri herkes için ise özel eğitim hizmeti de aslında herkes içindir (Mohanty ve Mohanty, 2010).

Eripek (1998)'e göre özel gereksinimli bireyler sahip oldukları özürden dolayı engel ile karşılaşmaktadır. Burada atfı yapılan özür kavramı bireyin kendisinde olan zihinsel, fiziksel veya psikolojik yetersizliği ifade etmektedir. Bireyler bu yetersizliklerinden dolayı toplumsal yaşamda sosyal becerileri bağımsız olarak yerine getirmede ve kamu hizmetlerinden yararlanmada zorluk yaşarlar. Eripek (1998) bu zorluğu da engel olarak tanımlamıştır. Örneğin ortopedik engelli bir bireyin fiziksel bir özrü bulunmaktadır. Tekerlekli sandalye ile rampa sistemi bulunmayan bir otobüse binememesi ise sözü edilen engel kavramını ifade etmektedir (Eripek, 1998).

2.1.1. Özel gereksinimli olma sebepleri

Bireylerin özel gereksinimli olma sebepleri üç sınıfa ayrılmaktadır. Bunlar doğum öncesi nedenler, doğum sırasındaki nedenler ve doğumdan sonraki nedenler olarak açıklanmaktadır (Diken, 2017).

2.1.1.1. Doğum öncesinde ortaya çıkan sebepler

Doğum öncesi sebepler, gebelik döneminde genellikle anne ve babadan çocuğa geçen kalıtsal bozukluklar, süregelen hastalıklar, otizm, down sendromu, spina bifida ve benzeri genetik rahatsızlıkları ifade eder. Akraba evlilikleri, kan uyuşmazlığı, aşırı alkol ve bilinçsiz ilaç tüketimi, radyasyona maruz kalma, annenin yetersiz beslenmesi, annenin vücudunda bulunan kronik hastalıklar, sigara kullanımı ve gebelik esnasındaki çeşitli zehirlenme durumları çocuğun özel gereksinimli duruma gelmesinin sebepleri arasında gösterilmektedir (Diken, 2017).

2.1.1.2. Doğum esnasında ortaya çıkan sebepler

Bireylerin özel gereksinimli olmasında gebelik dönemindeki genetik faktörler veya doğumdan sonraki dışsal etkilerin yanı sıra doğum esnasında yaşanan aksaklıklar da rol oynayabilmektedir. Bebeğin erken yahut geç doğması, uzman olmayan kişilerin doğumda görev alması, doğum esnasında kapılan enfeksiyonlar, bebeğin ters gelmesi, doğum kanalına

sıkışması, göbek bağının boynuna dolanması gibi durumlar bireylerin ileriki yaşantılarında hayatlarına etki edebilecek ortopedik engellere ve serebral palsi (beyin felci) geçirmelerine neden olabilmektedir. Serebral palsi geçiren çocukların yalnızca zihin gelişimleri değil bunun yanında beyne bağlı olarak kemik ve organ gelişimleri de olumsuz yönde etkilenmektedir (Diken, 2017).

2.1.1.3. Doğum sonrası ortaya çıkan sebepler

Bireylerin özel gereksinimli olmasında doğum sonrasında ortaya çıkan sebepler genellikle hastalıklar, kazalar ve dışsal etkilerle meydana gelmektedir. Bebeklik dönemi aşılarının yapılmaması veya geciktirilmesinden kaynaklı vücutta kalan hasarlar, iyi beslenmeme, bulaşıcı viral hastalıklar, menenjit (beyin zarı iltihabı), havale, kaza ve yaralanmalar sonucu oluşan uzuv kaybı, uzuvlardaki işlev kaybı, beyin hasarı gibi durumlar doğum sonrasında ortaya çıkan özel gereksinimli olma sebepleri arasında sayılmaktadır (Alkan, 2018; Diken, 2017).

2.1.2. Özel gereksinim türleri

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nün 2001 yılında bozukluk ve yetersizlik türlerini tanımlamak için uygulamaya koyduğu ICF (işlevsellik, yetiyitimi ve sağlığın uluslararası sınıflandırılması) sistemine göre belirlenen özel gereksinim türleri aşağıdaki gibidir (Bilsin ve Başbakkal, 2014: 66-67):

1. Görme yetersizliği
2. İşitme yetersizliği
3. Öğrenmedeki veya öğrendiklerini uygulamadaki kısıtlar
4. Zihin fonksiyonlarında yetersizlik
5. Günlük gereksinimlerini karşılamadaki kısıtlar
6. İletişim kurmadaki kısıtlar
7. Postural duruşu sağlama ve değiştirmedeki zorluklar
8. Eşyaları el ile kavramada, hareket ettirmede veya taşımadaki kısıtlar

9. Yürüme ve hareket etmedeki kısıtlar
10. Öz bakım becerilerindeki kısıtlar
11. Temel yaşam aktivitelerindeki kısıtlar
12. Toplumsal yaşam becerilerindeki kısıtlar

Dünya Sağlık Örgütü'nün ortaya koyduğu bu tanımlardan hareketle özel gereksinimli bireylerin engel türlerine göre sınıflandırmasını aşağıdaki başlıklar halinde saymak mümkündür.

2.1.2.1. Zihinsel yetersizliğe sahip bireyler

Zihinsel yetersizlik doğum öncesi, doğum esnası veya doğum sonrasındaki herhangi bir nedenle bireylerin zihin işlevlerini yerine getirmedeki yetiyitimi olarak tanımlanabilir (Özyürek, 2010). Zihinsel yetersizliğe sahip bireyler hafif, orta, ağır ve çok ağır olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmada hafif düzey zihin yetersizliğine sahip bireylerin eğitilebilir; orta düzey zihin yetersizliğine sahip bireylerin öğretilir; ağır zihin yetersizliğine sahip bireylerin zor öğretilir ve çok ağır zihin yetersizliğine sahip bireylerin ise öğretilemez olduğu kabul edilmektedir (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1998).

2.1.2.2. İşitme yetersizliğine sahip bireyler

İşitme yetersizliğine sahip bireyler işitme duyularının tamamen kaybindan ya da kısmen yetersiz olmasından kaynaklı olarak alıcı ve ifade edici dilde güçlük yaşayan bireyler olarak tanımlanmaktadır. İşitme yetersizliğine sahip bireyler yalnızca dışarıdan gelen sesleri duyma konusunda değil konuşma konusunda da zorluk çekerler. Bu zorluk derecesi kaybın kısmi veya tam olması ile ilişkilidir (Kargın, 2010).

2.1.2.3. Görme yetersizliğine sahip bireyler

Görme yetersizliğine sahip bireyler işitme yetersizliğine sahip grupta olduğu gibi yine görme duyularının tam veya kısmen kaybindan kaynaklı olarak görmede zorluk yaşarlar.

Görmedeki yetersizlik dereceleri yine görme duyusunun tam veya kısmi kaybına bağlıdır (Cavkaytar ve Diken, 2007).

2.1.2.4. Ortopedik yetersizliğe sahip bireyler

Ortopedik yetersizliğe sahip bireyler fiziksel veya dışsal sebeplerle kas ve iskelet sistemlerindeki uzuv eksikliği veya fonksiyon bozukluğu olan özel gereksinimli grubu ifade etmektedir. Ortopedik yetersizliğe sahip bireyler, sahip oldukları yetersizliğin alt veya üst ekstremitede olmasından kaynaklı olarak işlev kolaylaştırıcı çeşitli cihazlar kullanabilirler (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1998). Bu bireylerin günlük yaşamlarını bağımsız şekilde sürdürebilme ve toplumsal uyum becerilerini yerine getirebilme gibi zorluklar çektiği bilinmektedir. Günlük yaşamlarını bağımsız şekilde sürdürebilmeleri kamu kuruluşları ve özel kurumların çevresel düzenlemeler yapması ile doğrudan ilişkilidir (Kaldık, 2022).

2.1.2.5. Ruhsal ve duygusal bozukluğa sahip bireyler

Ruhsal ve duygusal bozukluğa sahip bireyler fizyolojik veya psikolojik nedenlerle içten gelen dürtüleri sonucu davranış problemleri gösteren özel gereksinimli grubu oluştururlar. Topluma uyum göstermekte zorlanırlar. İçeride kapanık, aşırı sosyal, saldırgan, hiperaktif veya zorbalığa varan davranışları olabilir. Aşırı özgüvene veya düşük özgüvene sahip olabilirler ve bu sebeple grup çalışmalarında rol alamazlar. Özellikle okul arkadaşları tarafından sosyal kabul zordur. Etkinliklere düşük katılım gösterirler, katılsalar da performansları düşüktür. Bu durumları akademik başarılarını da olumsuz yönde etkiler. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk ve dürtüsel kontrol bozukluğuna olan çocuklar bu gruptaki bireylere örnek olarak verilebilir (Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1998; Korkmazlar, 2003).

2.1.2.6. Dil ve konuşma yetersizliğine sahip bireyler

Dil ve konuşma yetersizliğine sahip bireyler konuşma esnasında sözel ifadelerdeki sesleri çıkarabilmek için gereken bilişsel veya motor becerilerde; aynı zamanda anlama, isimlendirme ve okuma gibi dilsel becerilerde zorluk yaşayan ve yaşıtlarına nispeten günlük yaşamlarını etkileyecek düzeyde geride kalan bireylerin oluşturduğu özel gereksinimli gruptur. Dil ve konuşma bozukluğuna sahip bireyler konuşması esnasında anlamlı ifadeler çıkaramazlar, konuşma hızında ve akıcılığında aksaklıklar meydana gelir (Tanrıdağ, 2009).

2.1.2.7. Süreğen hastalığa sahip bireyler

Bireyin günlük yaşamını sürdürmesinde ortaya zorluklar çıkaran, vücudun çalışma kapasitesini ve işlevlerini yerine getirmesini olumsuz etkileyen, sürekli bakım ve tedavi gerektiren sindirim sistemi, diyabet, kalp, astım ve benzeri hastalıklardır. Aynı zamanda down sendromu gibi kromozom bozukluğu bulunan bireyler de süreğen hastalığa sahip bireyler olarak kabul edilir (Cavkaytar ve Diken, 2007).

2.1.2.8. Üstün yetenekli bireyler

Tıpkı çeşitli fiziksel ve zihinsel süreçlerdeki yetersizlik türlerinden etkilenmiş olan özel gereksinimli bireyleri oluşturan bir diğer grup da üstün yetenekli bireylerdir. Üstün yetenekli bireylerin ilgi ve düşünceleri akranlarından anlamlı olarak farklılıklar gösterdiğinde dolayı topluma uyum sağlamaları zordur. Üstün yetenekli bireyler akranlarını beğenmeme, kendilerini akranlarından üstün görme ve dışlanma gibi nedenlerle çoğu zaman arkadaş edinemezler ve eğitim ortamlarında yalnız kalırlar. Ayrıca zihinsel kapasite, özel yetenek ve zekâ puanı gibi konularda akranlarından daha ileri düzeyde akademik becerilere sahip oldukları için eğitim müfredatlarında da kendilerine özel düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Sak, 2014).

2.1.2.9. Özel öğrenme güçlüğü olan bireyler

Özel öğrenme güçlüğü olan bireyler yaşlarına ve zekâ puanlarına kıyasla daha düşük düzeyde akademik beceri gösteren bireyler olarak tanımlanmaktadır. Özel öğrenme güçlüğüne sahip bireyler okuma ve yazma, matematik, fen alanlarında akademik beceri ediniminde zorlanmakla birlikte sosyal uyum ve iletişim gibi becerilerde de akranlarından belirgin farklılıklar gösterebilmektedir. Bununla birlikte yine özyönetim, özdenetim ve fikir yürütme gerektiren süreçlerde zorluk yaşayabilmekteledir (Korkmazlar, 2003; Cavkaytar ve Diken, 2007).

2.1.3. Özel gereksinimli bireylerin eğitimi

Özel gereksinimli bireylerin eğitim süreçlerine ilişkin ilk tarihi bilgiler olumsuz tutumlara işaret etmektedir. Yetersizliğe sahip bireylerin tanrı tarafından insanlara ceza olarak verildiği anlayışı hemen hemen tüm batı toplumlarında yaygındır. Uğursuz ve işe yaramaz olarak kabul edildiklerinden dolayı öldürülmeleri dâhil çeşitli fiziksel şiddet içeren durumlara maruz kalmışlardır. Eğitimden ziyade bu bireylerin tedavilerine ilişkin çalışmalar yapılmıştır (Baykoç-Dönmez ve Şahin, 2014).

Türk milletinin özelinde incelendiğinde, Türk topluluklarında özel gereksinimli bireylere yönelik olumsuz tutum ve davranışlara dair bir bilgiye ulaşılmamaktadır. Özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra Allah'ın yarattığı tüm varlıkların insana emanet olduğu düşüncesi ile özel gereksinimli bireylere de merhametle yaklaşma eğilimi pekişmiş ve günümüz Batı Medeniyetlerinin tarihlerinde rastlanan olumsuz davranışların ve şiddet içeren geleneklerin Türk toplumlarında olmadığı anlaşılmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin formal eğitimlerine dair ilk bulgular ise M.Ö. 4. yüzyıla kadar dayanmaktadır (Çitil, 2013).

Hem dünya genelinde hem de Türkiye'de 1960'lı yıllara kadar özel gereksinimli bireylere sunulan hizmetin, eğitim hizmeti olmaktan çok bir nevi bakım hizmeti olarak görülmektedir. Özel gereksinimli bireylerin eğitim hakları ile ilgili özellikle 1900'lü yıllarda gelişmiş ülkelerde yapılan düzenleme ve yeniliklere paralel olarak Türkiye'de de çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır (Çitil, 2013).

Türkiye'de 1997 yılında yürürlüğe giren 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile özel eğitim hizmetlerinin tek çatı altında toplanması ile ilgili ilk adım atılmıştır. 2006 yılında çıkarılan ve 2018 yılında güncellenen Özel Eğitim Hizmetleri

Yönetmeliği'nin (MEB, 2018b) 6. maddesinde ise *özel eğitimin amacı* şu şekilde açıklanmıştır:

- Türk Millî Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri esas alınarak; özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kapasitelerini en üst düzeyde kullanmaları, üst öğrenime, meslek hayatına ve toplumsal yaşama hazırlanmalarını amaçlar.

Bu amacı gerçekleştirebilmek için özel gereksinimli bireylere sunulacak eğitim hizmetinin niteliklerini ve kapsamını belirlemek amacıyla aynı yönetmeliğin 5. maddesinde *özel eğitim ilkeleri* aşağıdaki gibi açıklanmıştır (MEB, 2006):

- Bireysel farklılıkları, gelişim özellikleri ve eğitim ihtiyaçları dikkate alınarak eğitim hizmeti sunulması,
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılması,
- Özel eğitim hizmetlerine erken dönemde başlanması,
- Özel eğitim hizmetlerinin özel eğitim ihtiyacı olan bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanıp yürütülmesi,
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitsel performansları doğrultusunda amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitim görmelerine öncelik verilmesi,
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerini sürdürebilmeleri için kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılması,
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için BEP geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması,
- Ailelerin, özel eğitim sürecinin her aşamasına aktif katılmalarının sağlanması,
- Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde üniversitelerin ilgili bölümleri ve özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışılması esastır.

2.1.3.1. Zihinsel yetersizliğe sahip bireylerin eğitimi

Zihin yetersizliğine sahip bireylerin eğitimine dair ilk dokümanların 16. yüzyıla ait olduğu bilinmektedir. Zihin yetersizliğine sahip bireyleri tanımlamak için 20. yüzyıla kadar *idiot*, *embesil* ve *moron* gibi aşağılayıcı sözcüklerin kullanılması Batı Medeniyetinde bu bireylerin zor öğrenen veya eğitilemez olduğu görüşünün hâkim olduğunun bir göstergesidir (Sucuoğlu, 2015).

Zihin yetersizliğine sahip bireylerin eğitimlerine ilişkin ilk sistemli çalışma Fransız Doktor Jean-Marc Gaspard Itard tarafından yapılmıştır. Tarihte rastlanan ilk *bireyselleştirilmiş eğitim programını* da yine Doktor Itard, çalışmaları sırasında uygulamıştır. 1801 yılında deneyimlerini bir kitap olarak da yayımlayan Doktor Itard, zihin yetersizliğine sahip bireylerin davranışsal destek ve planlı bir öğretim süreci ile eğitilebilir olduklarını savunmuştur (Cavkaytar ve Diken, 2007).

Zihin yetersizliğine sahip bireylerin eğitimi ile ilgili 1800'lü yıllardaki iyimser hava 1900'lü yıllarda yerini karamsarlığa bırakmıştır. Zihin yetersizliğine sahip bireylerin eğitim süreçlerinde sonuç alınması uzun zaman aldığı için eğitilebilir olduklarına dair inançlar kırılmaya başlanmıştır. Bu sebeple 1900'lü yılların ortalarına kadar zihin yetersizliğine sahip bireylerin eğitim hizmetlerine değil bakım hizmetlerine ağırlık verilmiştir (Sucuoğlu, 2015). 1900'lü yılların ortalarından itibaren zekâ testlerinin geliştirilmesi, sınıflama standartlarının belirlenmesi ile tekrar eğitim çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde özel gereksinimli bireylerin ailelerinin örgütlenmesi ve mücadeleleri sonucunda 1975 yılında kabul edilen PL 94-142 Tüm Engelli Çocuklar İçin Eğitim Yasası, diğer ülkeler için de örnek olmuş ve zihin yetersizliğine sahip bireylerin de düzeylerine göre ayrıştırılmış ortamlarda veya kaynaştırma sınıflarında eğitim almalarının yolu açılmıştır (Çitil, 2013). Günümüzde zihinsel yetersizliğe sahip bireyler Dünya'nın gelişmiş ülkelerinde ve Türkiye'de kaynaştırma öncelikli olarak eğitim kurumlarına yerleştirilmekte ve eğitim almaktadır (Cavkaytar ve Diken, 2007).

2.1.3.2. İşitme yetersizliğe sahip bireylerin eğitimi

İşitme yetersizliğine sahip bireylerin eğitimi ile ilgili alanyazına yansıyan ilk sistemli çalışma 16. yüzyılın sonlarında İspanyol keşiş olan Pedro Ponce de Leon'un işitme engelli bir grup çocuğa okuma, yazma ve konuşmayı öğretme sürecidir. İşitme yetersizliğine sahip

bireylerin eğitimlerinde okullaşma ise Fransa’da Abbe’de J’Epe’nin 1760 yılında bir işitme engelliler okulu açmasıyla başlamıştır. Ardından İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Almanya başta olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerde de işitme yetersizliğine sahip bireylerin eğitime yönelik okullar açılmıştır (Akçamete, 2010). Günümüzde işitme yetersizliğe sahip bireyler Dünya’nın gelişmiş ülkelerinde ve Türkiye’de kaynaştırma öncelikli olarak eğitim kurumlarına yerleştirilmekte ve eğitim almaktadır. Tam işitme kaybına sahip öğrenciler için ise ilkokul, ortaokul ve lise kademesinde İşitme Engelliler Okulları mevcuttur (Cavkaytar ve Diken, 2007; Sucuoğlu, 2015).

2.1.3.3. Görme yetersizliğe sahip bireylerin eğitimi

Görme yetersizliği olan bireylerin eğitimlerine ilişkin bilinen ilk kurum M.Ö. 4. yüzyılda, Aziz Basil’in Kayseri yöresinde kurduğu Körler Hastanesi’dir. Görme yetersizliğine sahip bireylerin eğitime yönelik ilk sistemli eğitim çalışmaları ise Valentin Hauy’un Paris’te 1785 yılında kurduğu Genç Körler Enstitüsü ile başlamıştır. Görme yetersizliğine sahip bireylere okuma-yazma öğretimi için kabartma yazıyı geliştiren kişi yine Valentin Hauy’dur. Bu gelişmelerin ardından de görme yetersizliğine sahip bir birey olan Louis Braille, 6 noktalı alfabeyi geliştirmiştir (Baykoç-Dönmez, Sümer ve Uyaroğlu, 2014). Günümüzde görme yetersizliğe sahip bireyler Dünya’nın gelişmiş ülkelerinde ve Türkiye’de kaynaştırma öncelikli olarak eğitim kurumlarına yerleştirilmekte ve eğitim almaktadır. Tam görme kaybına sahip öğrenciler için ise ilkokul, ortaokul ve lise kademesinde Görme Engelliler Okulları mevcuttur (Cavkaytar ve Diken, 2007).

2.1.3.4. Ortopedik yetersizliğe sahip bireylerin eğitimi

Ortopedik yetersizliğe sahip bireyler günümüzde Dünya’nın gelişmiş ülkelerinde ve Türkiye’de kaynaştırma öncelikli olarak eğitim kurumlarına yerleştirilmekte ve eğitim almaktadır. Ortopedik yetersizliğinden dolayı yatağa bağlı bireylerin evde ve hastanede eğitim hakları bulunmaktadır. Ortopedik yetersizliğe eşlik eden zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ise yetersizlik düzeylerine göre ayrıştırılmış ortamlarda eğitim görmektedir (Sucuoğlu, 2015).

2.1.3.5. Ruhsal ve duygusal bozukluğa sahip bireylerin eğitimi

Ruhsal ve duygusal bozukluğa sahip bireyler günümüzde Dünya'nın gelişmiş ülkelerinde ve Türkiye'de kaynaştırma öncelikli olarak eğitim kurumlarına yerleştirilmekte ve eğitim almaktadır. Ruhsal ve duygusal bozukluğundan dolayı toplum ile temas edemeyen bireylerin evde ve hastanede eğitim hakları bulunmaktadır. Ruhsal veya duygusal bozukluğuna eşlik eden zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ise yetersizlik düzeylerine göre ayrıştırılmış ortamlarda eğitim görmektedir (Cavkaytar ve Diken, 2007).

2.1.3.6. Dil ve konuşma yetersizliğine sahip bireylerin eğitimi

Dil ve konuşma yetersizliği fizyolojik nedenlerle ortaya çıkabileceği gibi psikolojik ve zihinsel nedenlere de bağlı olarak gelişebilir. İlk çağlardan itibaren bu bireylerin durumları tıbbi olarak değerlendirilmiş ve özel olarak eğitim çalışmaları yapılmamıştır. İşitme yetersizliğinden doğan dil ve konuşma problemi olan çocuklar işitme yetersizliğine sahip bireyler ile aynı ortamlarda eğitim almıştır (Çitil, 2013). Dil ve konuşma yetersizliğine sahip bireyler günümüzde Dünya'nın gelişmiş ülkelerinde ve Türkiye'de kaynaştırma öncelikli olarak eğitim kurumlarına yerleştirilmekte ve eğitim almaktadır. Dil ve konuşma yetersizliğine eşlik eden zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ise yetersizlik düzeylerine göre ayrıştırılmış ortamlarda eğitim görmektedir (Cavkaytar ve Diken, 2007).

2.1.3.7. Süreğen hastalığa sahip bireylerin eğitimi

Süreğen hastalığa sahip bireyler günümüzde Dünya'nın gelişmiş ülkelerinde ve Türkiye'de kaynaştırma öncelikli olarak eğitim kurumlarına yerleştirilmekte ve eğitim almaktadır. Süreğen hastalıklarına eşlik eden zihinsel yetersizliğe sahip bireyler ise yetersizlik düzeylerine göre ayrıştırılmış ortamlarda eğitim görmektedir (Sucuoğlu, 2015).

2.1.3.8. Üstün yetenekli bireylerin eğitimi

Üstün yetenekli bireylerin eğitimlerine dair ilk sistemli uygulamaların, Eski Yunan Medeniyetinde yapıldığı bilinmektedir. Altın yaradılışlı olarak kabul edildikleri ve bu bireyler için özel olarak eğitildikleri okullar kurulduğu bilgisine rastlanmaktadır. Üstün yetenekli bireyler ile ilgili yine Eski Roma, Japon, Çin, Eski Isparta medeniyetlerinde ve Rönesans Dönemi'nde bu kişilerin seçilerek mühendislik, askerlik, mimarlık ve hukuk alanlarında yetiştirilmelerine özen gösterildiği görülmektedir (Sak, 2014).

Zekâ üzerine ilk çalışmalar 1800'lü yıllarda Sir Francis Galton tarafından yapılmaya başlanmıştır. Ardından Alfred Binet ve Theodore Simon 1905 yılında ilk zekâ ölçeğini geliştirmişlerdir. Bu gelişmelerin ardından çeşitli araştırmacılar tarafından zekâ tanımları yapılmış ve zekâ bölümleri gibi kuramlar ortaya atılmıştır. Özel gereksinimli bireylerin eğitim süreçleri özelinde bakıldığında, devletler geçmişten günümüze yetersizliği olan bireylerin eğitiminden ziyade, faydacı bir yaklaşımla üstün yetenekli bireylerin eğitimine öncelik vermiş ve yatırım yapmıştır (Sak, 2014).

Türkiye'de, 1960'lı yıllarda özel yetenekli öğrenciler için Anadolu Liseleri ve Fen Liseleri kurulmaya başlanmıştır. Üstün yetenekli bireylerin bu dönemin ihtiyacı olarak görülen mühendislik ve mimarlık alanlarında yetiştirilmesine özen gösterilmiştir. Günümüzde Türkiye'deki özel yetenekli bireyler Millî Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı özel sınavlarla belirlenmekte ve ilköğretim düzeyinde Bilim ve Sanat Merkezi (Bilsem), Ortaöğretim düzeyinde ise Anadolu Lisesi, Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi, Fen Lisesi ve Sosyal Bilimler Lisesi çatısı altında eğitimlerine devam etmektedir (Sak, 2014).

2.1.3.9. Özel öğrenme güçlüğü olan bireylerin eğitimi

Özel öğrenme güçlüğüne sahip bireyler günümüzde kaynaştırma ortamlarında eğitim görmektelerdir. İletişim, sosyal uyum veya akademik alanlardaki ihtiyaçlarına göre yapılan yönlendirme ve hazırlanan bireyselleştirilmiş eğitim programları doğrultusunda eğitimlerine devam etmektedirler (Korkmazlar, 2003; Cavkaytar ve Diken, 2007).

2.1.3.10. Bireyselleştirilmiş eğitim programları

Bireyselleştirilmiş eğitim programı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (ÖEHY), özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin takip ettikleri program esas alınarak gelişim özellikleri, eğitim ihtiyaçları ve performansları doğrultusunda hedeflenen amaçlara ulaşmaya yönelik hazırlanan ve bu bireylere verilecek destek eğitim hizmetlerini de içeren özel eğitim programını ifade eden bir tanımdır (MEB, 2018). Bireyselleştirilmiş eğitim programında;

- a) Eğitim planında yer alan yıllık amaçlara ve kısa dönemli amaçlara,
- b) Sunulacak destek eğitim hizmetinin türüne, süresine ve hizmetin kimler tarafından nasıl sağlanacağına,
- c) Öğretim ve değerlendirmede kullanılacak yöntem ve teknikler ile öğretim materyallerine,
- ç) Eğitim ortamına ilişkin düzenlemelere,
- d) Davranış problemlerini önlemeye ya da azaltmaya yönelik tedbirler ile olumlu davranış kazandırmaya yönelik uygulanacak yöntem ve tekniklere,
- e) Öğrencinin kişisel bilgilerine, yer verilir (MEB, 2018).

Bireyselleştirilmiş eğitim programı, *bireyselleştirilmiş eğitim programı geliştirme birimi* tarafından hazırlanır. Bu birim okul müdürü veya görevlendireceği bir müdür yardımcısının başkanlığında;

- a) Rehberlik öğretmeni,
- b) Öğrencinin sınıf öğretmeni,
- c) Öğrencinin dersini okutan alan öğretmenleri,
- ç) Öğrencinin velisi,
- d) Öğrenciden oluşur.
- e) Gerektiğinde görüşlerine başvurulmak üzere, özel eğitim değerlendirme kurulundan bir üyenin BEP geliştirme birimine katılımı sağlanır.
- f) Mesleki eğitim veren özel eğitim okullarında eğitim ve öğretim hizmetlerini planlamak, izlemek ve değerlendirmek amacıyla BEP geliştirme birimine meslek derslerini okutan bir alan öğretmeni katılır (MEB, 2018).

BEP geliştirme biriminin görevleri ÖEHY'de aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

a) BEP'in hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili çalışmalarda koordinasyonu sağlamak.

b) Öğrencinin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile eğitim ihtiyaçları doğrultusunda BEP'inde değişiklik ve düzenlemeler yapmak.

c) Eğitim ortamlarının düzenlenmesi, materyal geliştirilmesi ve temini konusunda okul yönetimine ve öğretmenlere önerilerde bulunmak.

ç) Okuldaki diğer birim ve kurullarla iş birliği yapmak.

d) Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerine devam eden öğrencilerden destek eğitim odasında eğitim alacak öğrencileri, eğitim hizmeti sunulacak dersleri ve haftalık ders saati sayısını belirlemek.

e) İlköğretim ya da mesleki ve teknik ortaöğretim programlarının uygulandığı özel eğitim okullarında ya da bu programların uygulandığı özel eğitim sınıflarında eğitimlerini sürdüren öğrencilerden tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitime uygun olanları belirlemek ve okul yönetimine bildirmek.

f) Öğretim ve değerlendirmede kullanılacak yöntem ve teknikler ile öğretim materyallerini belirlemek.

g) Özel eğitim sınıflarına kayıtlı öğrencilerden yetersizliği olmayan akranlarıyla bir arada eğitim alacak öğrencileri belirlemek ve katılacakları dersler ile saatlerini planlamak.

ğ) Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden sınavlarda refakat edilmesi gerekenleri belirlemek.

h) Özel eğitim programı uygulayan okullardaki öğrencilerden grup eğitimine uyum sağlayamayanların grup eğitimine hazırlanması amacıyla bire bir eğitime başlamasına ve bire bir eğitimin sona erdirilmesine karar vermek.

ı) Velinin yazılı talebi üzerine, ilkokulda öğrencilerin bir defaya mahsus olmak üzere sınıf tekrarı yapmasına karar vermek.

i) Farklı sebeplerle okula başlaması gecikmiş olan ve il veya ilçe özel eğitim hizmetleri kurulu kararıyla ilköğretim kademesinde özel eğitim programı uygulayan okul ya da bu programların uygulandığı özel eğitim sınıflarına devam etmesine karar verilen öğrencilerin; yaş, gelişim özellikleri ve eğitim performansına uygun kademedeki sınıfa yerleştirilmesine karar vermek.

j) Okuldaki diğer kurul ve birimlerle iş birliği içinde çalışmak (MEB, 2018).

2.1.3.11. Özel gereksinimli bireylerin öğrenme ortamları

Özel gereksinimli bireyler 2018 yılında çıkarılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği uyarınca Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından kendileri için en uygun olan eğitim ortamlarına yönlendirilir ve eğitimlerine devam ederler. Bu öğrenme ortamları sırası ile aşağıda verilmiştir (MEB, 2018);

- *Bilim ve sanat merkezleri:* Üstün yetenekli bireylerin çeşitli testlerden ve sınavlardan geçerek yerleştirildikleri ve eğitimlerini sürdürdükleri kurumlardır.
- *Kaynaştırma ortamları:* Akademik beceriler, sosyal beceriler, iletişim becerileri gibi alanlarda akranlarından hafif düzeyde geride kalan bireylerin yerleştirildiği ortamlardır. Özel gereksinimli bireyler bu ortamlarda normal gelişim gösteren akranları ile BEP'lerine bağlı kalınarak eğitimlerini sürdürürler. Disleksi, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, özel öğrenme güçlüğü ve hafif düzeyde zihin yetersizliğine sahip bireyler genellikle kaynaştırma ortamlarına yerleştirilirler.
- *Özel eğitim sınıfları:* Kaynaştırma ortamlarına yerleştirilemeyecek kadar akranları ile aralarında gelişim düzeyi açısından fark bulunan bireyler normal gelişim gösteren bireylerin bulunduğu okullarda ayrıştırılmış sınıfla olan özel eğitim sınıflarında eğitimlerine devam ederler.
- *Özel eğitim iş okulları:* Meslek becerileri edinebilecek düzeyde akademik ve fiziksel becerilere sahip lise kademesindeki özel gereksinimli bireylerin devam ettikleri okullardır. Özel gereksinimli öğrencilere bu okullarda çeşitli atölyelerde ders işleyerek iş disiplini, el becerisi, sabır ve diğer iş hayatı becerileri kazandırılarak uygun iş ortamlarında iş bulmaları sağlanmaktadır.
- *Özel eğitim uygulama okulları:* Özel gereksinimli öğrencilerin yaş düzeylerine göre özel eğitim uygulama okulu I. kademe (ilkokul), özel eğitim uygulama okulu II. kademe (ortaokul) ve özel eğitim uygulama okulu III. kademe (lise) olmak üzere dört ayrı düzeyde eğitim vermektedir. Bu okullarda orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliğine sahip öğrenciler eğitim almaktadır.

- *Özel eğitim anaokulları:* Okul öncesi yaş grubundaki öğrencilerin yerleştirildiği kurumlardır. Bu kurumlarda da yine orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliğine sahip öğrenciler eğitimlerine devam etmektedir.
- *Erken çocukluk eğitimi programları:* Okul öncesi döneminden önceki yaş grubunu kapsayan eğitim programıdır. 0-36 ay arasında özel gereksinimli olduğu tespit edilen bireyler için RAM'lara başvuru yapılarak yönlendirme yapılır ve Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından karar çıkarılarak özel eğitim öğretmenleri bu öğrencilerle uygun becerileri çalışır.
- *Evde ve hastanede eğitim programları:* Fiziksel olarak evden veya hastaneden ayrılamayacak durumda olan bireyler için yine RAM değerlendirmesi ve Milli Eğitim Müdürlüklerinin aldıkları kararlar doğrultusunda özel eğitim öğretmenlerinin görevlendirilerek eğitim süreçlerinin sürdürüldüğü programlardır.
- *Halk eğitim merkezleri:* Yaş olarak okul çağını geçen bireyler halk eğitim merkezlerinde düzenlenen çeşitli kurslarda eğitim alabilmektedirler. Ayrıca okul çağındaki özel gereksinimli bireylere yine bu merkezlere bağlı olarak kurs açılabilmektedir.

2.2. Sosyal bilgiler eğitimi

Sosyal bilgiler eğitimi içerik olarak sosyal ve beşerî bilimleri disiplinler arası yaklaşımla bireylere aktaran, akademik bilgilerin yanı sıra toplumun kültürünü ve değerlerini oluşturan öğeleri bireylere sunan ve bu yolla temel bilgi ve becerilere haiz demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi konu amaç edinen bir çalışma alanıdır (Doğanay, 2008). Sosyal bilgiler dersi ise 1960'lı yıllardan bugüne 4. sınıftan itibaren eğitim müfredatımızda olan ve sosyal bilimler içeriklerinin ilköğretim seviyesine indirgenmiş temel bilgileri öğretmeyi amaçlayan bir derstir. Bireyler sosyal bilgiler dersi sayesinde kendisi, ailesi, çevresi, toplum kültürü, ülkesi ve dünya ile ilgili bilgi, beceri ve değerleri kazanır (Göç, 2008).

Millî Eğitim Bakanlığı 2017 yılında güncellediği sosyal bilgiler dersi müfredatında öğrencilere yönelik aşağıdaki değerleri edindirmeyi amaçlamıştır (Çoban ve Akşit, 2018):

- Aile birliğine önem verme
- Adalet
- Bağımsızlık

- Barış
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Eşitlik
- Özgürlük
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Tasarruf
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Millî Eğitim Bakanlığı'nın yine 2017 yılında güncellediği sosyal bilgiler dersi müfredatı incelendiğinde öğrencilere kazandırılması amaçlanan temel beceriler ise şu şekilde sıralanmıştır (Çoban ve Akşit, 2018):

- Araştırma
- Çevre okuryazarlığı
- Değişim ve sürekliliği algılama
- Dijital okuryazarlık
- Eleştirel düşünme
- Empati kurma
- Finansal okuryazarlık
- Girişimcilik
- Gözlem

- Harita okuryazarlığı
- İletişim
- İş birliği
- Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme
- Kanıt kullanma
- Karar verme
- Konum analizi
- Medya okuryazarlığı
- Mekânı algılama
- Öz denetim
- Politik okuryazarlık
- Problem çözme
- Sosyal katılım
- Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
- Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
- Yenilikçi düşünme
- Zaman ve kronolojiyi algılama

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında yapılan güncelleme ile yukarıdaki becerilere “hukuk okur-yazarlığı” da eklenmiştir.

Sosyal bilgiler dersi aracılığı ile öğrencilere anılan tüm bilgi ve becerilere ek olarak son yıllarda değerler eğitimi üzerinde durulmuştur. Değerler eğitimi bireylere ahlaki, etik, toplumsal ve insani değerleri kazandırmayı amaçlayan eğitim sürecidir. Bu süreç, bireylerin topluma uyumlu, sorumlu ve erdemli bireyler olarak yetişmelerini sağlamak amacıyla gerçekleştirilir. Değerler eğitimi hem ailede hem de okulda verilmekte olup, toplumun genel değerlerini bireylere aktarmak için önemli bir araç olarak görülür. Değerler eğitiminin temel amaçları şu şekilde özetlemek mümkündür (Doğanay, 2005);

- *Ahlaki gelişim:* Bireylerin iyi, doğru, adil, dürüst ve saygılı olma gibi temel ahlaki değerleri benimsemesini ve bu değerleri günlük yaşamlarında uygulamalarını sağlar.

- *Toplumsal uyum:* Bireylerin toplumun norm ve değerlerine uyumlu bir şekilde yaşamalarını, toplumsal sorumluluk bilinci geliştirmelerini ve sosyal hayata katkıda bulunmalarını amaçlar.
- *Karakter gelişimi:* Değerler eğitimi, bireylerin karakter gelişimini destekleyerek onların tutarlı, güvenilir ve öz disipline sahip kişiler olmalarını hedefler.
- *Empati ve saygı:* Başkalarına karşı empati kurma, farklılıklara saygı gösterme ve hoşgörölü olma gibi sosyal becerilerin kazandırılmasını sağlar.
- *Kültürel ve manevi değerlerin korunması:* Bireylere, içinde yaşadıkları kültürel ve manevi değerlerin önemini kavratır ve bu değerleri koruma bilinci aşılar.

Değerler eğitimi, bireylerin sadece akademik başarıya odaklanmaktan öte, topluma faydalı ve mutlu bireyler olarak yetişmeleri için gereklidir. Aynı zamanda, sosyal adalet, barış ve insan hakları gibi evrensel değerlere bağlı bireyler yetiştirmeyi hedefler. Başka bir deyişle değerler eğitimi, bireylerin kişisel gelişimlerini desteklerken, toplumsal bütünlüğü ve uyumu sağlamak için de kritik bir rol oynar. Bu nedenle, eğitim sistemlerinin önemli bir bileşeni olarak görülür (Köstüklü, 2014).

2.2.1. Sosyal bilgiler dersi ve özel gereksinimli bireyler

Günümüz ortaokul müfredatında bulunan dersler içerisinde alan sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin yalnızca bilişsel süreçleri değil, duyuşsal ve sosyal süreçleri de desteklenmektedir. Sosyal bilgiler dersi ile öğrenciler problem çözebilen, girişimci, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilen, empati kurabilen, akademik bilgiyi pratik hayatta kullanabilen, eleştirel düşünebilen, kolay iletişim kurabilen, topluma saygılı ve toplum kültürüne katkı sağlayan bireyler olarak yetiştirilmeleri amaçlanır (MEB, 2018a).

Sosyal bilgiler öğretmenleri Türkiye’de ortaokul kademesinde görev almaktadır. Dolayısı ile özel gereksinimli öğrencilerin sosyal bilgiler öğretmenleri ile karşı karşıya gelecekleri yaşlar ergenliğe geçiş ve ergenlik dönemini kapsamaktadır (Tay, 2017). Bu yaş dönemlerindeki özel gereksinimli bireyler bir yandan fiziksel ve zihinsel yetersizliklerinden kaynaklanan zorluklarla boğuşurken bir yandan ergenlik dönemi ile cinsel ve bedensel gelişim sancıları ve hayatı anlamlandırma süreçlerindeki karmaşık düşüncelerle ve sosyal

uyum ve kabul görme ihtiyaçlarının karşılanması gibi sorunlarla başa çıkmaya çalışmaktadır (Öztürk, 2011; Sucuoğlu, 2015).

Her toplum kendi kültürünü oluşturma ve kültür aktarımı konusunda geleceğini emanet edebileceği donanımlı vatandaşlara ihtiyaç duyar. Bireylerin sosyalleştikleri ilk yapı ailedir. Bireyler okul çağına geldiklerinde ailelerinin aşılmaya başladıkları kültürel ve toplumsal değerler eğitim kurumları aracılığı ile kazandırılır. Okulda kazanılan değerler hem bireyin kendisiyle hem de toplum ile ilgilidir. Tüm bireylerin de toplumu oluşturan öğeler olarak ortak değerleri özümsemesi beklenir (Keskin ve Keskin, 2013; Yel ve Aladağ, 2014).

Sosyal bilgiler dersi, özel gereksinimli öğrencilere çeşitli açılardan önemli faydalar sağlar. Bu ders, onların toplumsal hayata uyum sağlamalarına, sosyal becerilerini geliştirmelerine ve kendilerini topluma daha iyi entegre etmelerine yardımcı olur (Sönmez, 1999). Sosyal bilgiler dersinin özel gereksinimli öğrencilere sağladığı bazı temel faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Öztürk, 2011);

- *İletişim ve etkileşim:* Sosyal bilgiler dersi, öğrencilere iletişim becerilerini geliştirme ve farklı sosyal etkileşimlere katılma fırsatı sunar. Özel gereksinimli öğrenciler, bu ders aracılığıyla başkalarıyla nasıl etkili bir şekilde iletişim kuracaklarını ve toplumsal normlara nasıl uyum sağlayacaklarını öğrenirler.
- *Empati ve farkındalık:* Ders kapsamında, tarihsel ve toplumsal olaylar üzerinde durularak empati duygusu geliştirilebilir. Bu, özel gereksinimli öğrencilerin farklı bireylerin deneyimlerine ve bakış açlarına daha duyarlı olmalarına yardımcı olur.
- *Kültürel ve tarihsel bilgi:* Sosyal bilgiler dersi, öğrencilere toplumların, kültürlerin ve tarihsel olayların anlaşılmasına yönelik bilgi sağlar. Bu, özel gereksinimli öğrencilerin kendi kültürel kimliklerini ve toplumlarını daha iyi anlamalarını ve bu bilgileri günlük yaşamlarında kullanmalarını sağlar.
- *Toplumsal rollerin anlaşılması:* Ders, toplum içindeki çeşitli rollerin, görevlerin ve hakların anlaşılmasına yardımcı olur. Bu bilgi, özel gereksinimli öğrencilerin kendi yerlerini ve rollerini anlamalarına ve toplumsal hayata daha iyi uyum sağlamalarına olanak tanır.
- *Analitik Düşünme:* Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin analitik düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Tarihsel olaylar, coğrafi durumlar veya sosyal sorunlar üzerinden yapılan tartışmalar, özel gereksinimli öğrencilerin bu becerilerini pekiştirmelerine olanak tanır.

- *Karar verme:* Ders kapsamında sunulan senaryolar ve durumlar, öğrencilerin karar verme süreçlerini geliştirir. Bu, onların günlük yaşamlarında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma becerilerini artırır.
- *Düşünceleri paylaşma:* Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin düşüncelerini, duygularını ve görüşlerini paylaşmaları için bir platform sunar. Bu, özel gereksinimli öğrencilerin kendilerini daha iyi ifade etmelerine ve özgüvenlerini artırmalarına yardımcı olur.
- *Toplumsal katılım:* Öğrenciler, ders sayesinde toplumun bir parçası olma duygusunu geliştirir ve bu da onların toplumsal hayata daha aktif katılmalarını teşvik eder.
- *Çeşitli konulara erişim:* Sosyal bilgiler, tarih, coğrafya, ekonomi ve sosyoloji gibi farklı disiplinleri kapsar. Bu çeşitlilik, özel gereksinimli öğrencilerin ilgi alanlarına uygun bilgi edinmelerini sağlar ve onları geniş bir bilgi yelpazesıyla donatır.
- *Günlük yaşam becerileri:* Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin günlük yaşamda karşılaşılabilecekleri sosyal durumlar ve görevler hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olur. Bu, onların daha bağımsız bir yaşam sürmelerini destekler.

Sosyal bilgiler dersi, özel gereksinimli öğrencilerin hem akademik hem de sosyal gelişimlerine katkıda bulunarak, onları toplumsal hayata daha iyi hazırlamaktadır. Bu ders, onların kendilerini ve çevrelerini anlamalarını, toplumla uyum içinde yaşamalarını ve bireysel potansiyellerini en iyi şekilde kullanmalarını sağlar. Özellikle iletişim ve sosyal beceriler konusunda akranlarından geride kalan özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma ortamında normal gelişim gösteren bireyler ile eğitim aldıkları kurumlarda görev yapacak olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının gerekli ortam düzenlemeleri ve uyarlama çalışmaları yaparak belki de toplumu oluşturan en hassas bireyler olan özel gereksinimli öğrencilerinin bilişsel ve duyuşsal alanlardaki eksiklerini tamamlayarak bağımsız yaşam mücadelelerine katkı sunmaları beklenmektedir.

2.3. Tutum

Türk Dil Kurumu tanımına göre göre *tutum* sözcüğü “tutulan yol veya davranış” anlamına gelmektedir (TDK, 2005). Kağıtçıbaşı (1988)’na göre tutum bireylerin olumlu veya olumsuz deneyimleri sonucunda çevresindeki olgu, olay veya objelere karşı içsel süreçlerle oluşan ve

bireylerin bu olgu, olay veya objelere karşı olan düşünce ve davranışları üzerinde yönlendirici etki gücüne sahip psikolojik ve zihinsel ön eğilim durumudur. Bireylerin çeşitli durum ve objelere karşı tutumu önceden gözlemlenebilir değildir ancak bireylerin ilgili durum veya objelere karşı sergilediği düşünce, söylem ve davranışlarından sonra ortaya çıkan bir süreç olduğu görülmektedir. Özet olarak tutumlar için olgu, olay ve objelere karşı olan söylem, düşünce ve davranışlarımızın ön eğilimi tanımı yapılabilir (Kağıtçıbaşı, 1988; Ardıç, 2012).

Tutum, bir bireyin bir nesneye, kişiye, duruma veya olaya karşı geliştirdiği, belirli bir düşünce, duygu ve davranış eğilimini ifade eder. Tutumlar, bireyin çevresine ve toplumsal olaylara nasıl tepki vereceğini büyük ölçüde etkiler. Genellikle uzun süreli ve istikrarlı olan tutumlar, bireyin inançları, değerleri ve deneyimlerinden etkilenir ve bu etkiler doğrultusunda şekillenir. Tutumlar üç ana bileşenden oluşur (Kağıtçıbaşı, 1988);

- *Bilişsel bileşen:* Bireyin bir nesne, olay veya duruma yönelik inançlarını ve düşüncelerini içerir. Örneğin, bir kişinin sağlıklı beslenmenin önemli olduğunu düşünmesi bu bileşene örnektir.

- *Duygusal bileşen:* Bireyin bir nesne, olay veya duruma karşı hissettiği duygularını kapsar. Örneğin, bir kişinin spor yapmaktan keyif alması bu bileşene örnek olabilir.

- *Davranışsal bileşen:* Bireyin belirli bir nesne, olay veya duruma karşı sergilediği davranışları ifade eder. Örneğin, bir kişinin çevreyi koruma tutumuna sahip olması ve bu nedenle geri dönüşüm yapması davranışsal bileşenle ilgilidir.

Tutumlar, bireyin öğrenme deneyimleri, sosyal çevre, kültür, medya ve kişisel deneyimler gibi çeşitli faktörler tarafından etkilenir. Bu nedenle, tutumlar zaman içinde değişebilir veya gelişebilir. Tutumların, bireyin karar verme süreçlerinde ve sosyal etkileşimlerinde önemli bir rolü vardır. Tutumlar, bireylerin bir nesneye, kişiye, duruma veya olaya karşı geliştirdiği düşünce, duygu ve davranış eğilimlerini ifade eder. Bu tutumlar çeşitli faktörlerden etkilenir ve bu faktörler genel olarak bireyin tutumlarını şekillendirir. Tutumlara etki eden başlıca faktörler şu şekilde sıralanabilir (Ardıç, 2012);

- *Kişisel deneyimler:* Bireylerin yaşamları boyunca yaşadıkları deneyimler, tutumlarını büyük ölçüde etkiler. Olumlu veya olumsuz deneyimler, bireyin belirli bir konuya veya kişiye karşı geliştirdiği tutumları şekillendirebilir.

- *Aile ve sosyal çevre:* Aile, arkadaşlar ve sosyal çevre, bireylerin tutumlarını geliştirmede önemli bir rol oynar. Aile içindeki değerler, normlar ve bireylerin sosyal çevresi, tutumların oluşumunda etkili olabilir.
- *Kültürel faktörler:* Kültürel arka plan ve değerler, bireylerin tutumlarını etkileyebilir. Farklı kültürel normlar ve değerler, bireylerin belirli konulara veya durumlara karşı geliştirdiği tutumları şekillendirebilir.
- *Medya ve Bilgi Kaynakları:* Medya, haberler, sosyal medya ve diğer bilgi kaynakları, bireylerin tutumlarını bilgilendirebilir ve etkileyebilir. Medyada yer alan bilgi ve temsiller, bireylerin bir konu hakkındaki tutumlarını değiştirebilir.
- *Eğitim:* Eğitim, bireylerin düşünce yapılarını ve tutumlarını etkileyen önemli bir faktördür. Eğitim süreci, bireylerin bilgi ve farkındalık seviyelerini artırarak, tutumlarını şekillendirebilir.
- *Kişisel değerler ve inançlar:* Bireylerin temel değerleri ve inançları, tutumlarının temelini oluşturur. Kişisel değerler ve inançlar, bireylerin belirli konulara veya olaylara karşı duyduğu tutumları belirleyebilir.
- *Sosyal etkileşimler:* Sosyal etkileşimler, bireylerin tutumlarını etkileyebilir. Bireylerin sosyal gruplar, arkadaşlar veya iş arkadaşları ile etkileşimleri, tutumların oluşumunda ve değişiminde rol oynar.
- *Duygusal durumlar:* Bireylerin duygusal durumları, tutumlarını etkileyebilir. Örneğin, stres, mutluluk veya öfke gibi duygusal durumlar, bireylerin tutumlarını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir.
- *Kişisel özellikler:* Bireylerin kişilik özellikleri ve psikolojik eğilimleri de tutumlarını etkileyebilir. Örneğin, açık fikirli veya kapalı fikirli olmak, tutumların oluşumunda rol oynayabilir.

Bu faktörler, bireylerin tutumlarını oluşturmada ve değiştirmede önemli bir rol oynar. Tutumlar genellikle çok boyutlu ve dinamik olduğundan, bu faktörlerin bir kombinasyonu tutumların şekillenmesinde etkili olabilir (Kağıtçıbaşı, 1988; Ardiç, 2012).

.

2.3.1. Özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlar

Özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlar tarihin öncelikli bir konusu olmamakla birlikte doğu toplumlarında batı toplumlarına nazaran kendilerine daha olumlu davranışların olduğu bilinmektedir. Ancak 1800’lü yıllarda özellikle Avrupa ve 1900’lü yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde sanayileşme ve ekonomik refaha kavuşma ile birlikte eğitim süreçlerine daha fazla bütçe ayrılmış ve özel gereksinimli bireylerin eğitimlerine daha fazla önem verilmiştir. Geçmişten günümüze batılı ülkelerin özel gereksinimli bireylerin sistemli eğitim çalışmalarına diğer ülkeler de ayak uydurmaya çalışmakta ve her geçen gün toplumsal farkındalık artmaktadır (Çitil, 2013; Özyürek, 2013).

Amerika Birleşik Devletleri’nde özel gereksinimli bireylerin aileleri, uzun yıllar boyunca çeşitli haklar için mücadele etmiş ve önemli eylemler gerçekleştirmişlerdir. Bu eylemler, özel gereksinimli bireylerin topluma tam katılımını sağlamak, eşit haklar elde etmek ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak amacıyla yürütülmüştür. Günümüzde neredeyse dünyanın tüm demokratik ülkelerindeki engelli haklarının kazanılmasında ilk adımlar olarak sayılabilecek ABD’deki bu gelişmeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özyürek, 2013);

- *Public law 94-142 (1975)*: Engelli bireylerin aileleri, 1975’te kabul edilen Public Law 94-142 (Eğitimde Bireylerin Engelliliklerine Göre Ayrım Yapılmaması Yasası) için yoğun çaba harcamışlardır. Bu yasa, engelli çocuklara ücretsiz ve uygun eğitim sunulmasını ve onların genel eğitim sistemine dahil edilmesini sağlamıştır. Ailelerin baskısı ve eylemleri, bu yasanın çıkarılmasında kritik rol oynamıştır.

- *IDEA (Individuals with Disabilities Education Act)*: Public Law 94-142 daha sonra IDEA olarak yeniden adlandırılmıştır. Bu yasa, engelli çocukların bireysel eğitim planları (IEP) ile özel ihtiyaçlarına uygun eğitimi almasını garanti eder. Ailelerin bu süreçteki eylemleri, çocuklarının eğitim haklarını korumaya ve geliştirmeye yönelik olmuştur.

- *Sağlık sigortası reformları*: Engelli bireylerin aileleri, sağlık sigortası kapsamının genişletilmesi ve engelli bireylerin gerekli medikal ve rehabilitasyon hizmetlerine erişiminin sağlanması için birçok eylemde bulunmuştur. Özellikle, engelli bireylerin uzun süreli bakım ve terapilere erişim hakkı için önemli kampanyalar düzenlenmiştir.

- *Americans with disabilities act (ADA, 1990)*: Engelli bireylerin aileleri, 1990 yılında kabul edilen ADA’nın çıkarılması için güçlü bir baskı yapmışlardır. ADA, engelli bireylerin kamusal alanlara, iş yerlerine, toplu taşıma araçlarına ve diğer hizmetlere erişimini sağlayan geniş kapsamlı bir yasadır. Ailelerin bu eylemleri, engelli bireylerin topluma tam katılımını sağlamaya yöneliktir.

• *Affordable care act (2010)*: Engelli bireylerin aileleri, 2010 yılında kabul edilen Affordable Care Act'in (Obamacare) geçmesinde etkili olmuştur. Bu yasa, engelli bireylerin sağlık sigortası kapsamına alınmasını ve pre-existing condition (mevcut hastalık) kısıtlamalarının kaldırılmasını sağlamıştır.

• *Bağımsız yaşam hareketi*: Engelli bireylerin aileleri, bağımsız yaşam hareketine de aktif olarak katılmışlardır. Bu hareket, engelli bireylerin kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olma haklarını savunur ve destekleyici hizmetlerin bireylerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmasını savunur.

• *Sivil toplum örgütleri*: Aileler, engelli bireylerin haklarını savunan birçok sivil toplum örgütünün kurulmasına öncülük etmiş ve bu örgütlerin çalışmalarında aktif rol almışlardır. Bu örgütler, engelli bireylerin haklarını savunma, kamuoyu oluşturma ve politik değişiklikleri teşvik etme amacıyla çeşitli eylemler ve kampanyalar düzenlemiştir.

İnsanoğlu hayvanlar, bitkiler ve doğadaki diğer doğal veya yapay nesneler hakkında düşünürken ve konuşurken çok basit bir şekilde aynı türden bir nesnenin; örneğin domatesin tek bir çeşidinin olmadığını belki sayılsa en az beş çeşit domates olduğunu ancak türünü bilmediğimiz daha birçok domates çeşidi olduğu aklına gelir. Buna karşılık insanlar kendi türlerinden bahsederken hep tek tip bir organizmadan bahseder gibi genelleme yaparlar. Bunun sebebi insanın kendi türü ile iletişim ve ilişki kurma zorunluluğu olmasıdır. İnsanlar domatesleri sadece yerler veya yemezler ancak diğer insanlarla bir arada yaşamak ve ilişki kurmak zorundadır (Kağıtçıbaşı, 1988; Özyürek, 2013). Her insan başka insanların belirli özellikleri olmasını ister ve bekler. Bunu beklerken kendisi ile de özdeşim kurar. Örneğin her insan çocuğunu kendi değerleri ile yetiştirmeye çalışır. Farklı düşünen veya yaşayan kişilerin fikirlerini beğenmez. İnsanlar tanımadığı veya hakkında bilgi sahibi olmadığı bireylerden veya nesnelerden korkma veya uzak durma eğilimindedir. Bu yaratılıştan gelen korunma mekanizmasının bir sonucudur. Özel gereksinimli bireyler söz konusu olduğunda durum biraz daha karmaşık bir hale gelmektedir. Bir insanın ortopedik yetersizliği olması ile herhangi bir konuda başka birinden farklı düşünmesi veya farklı bir mesleğinin olması temelde aynı şeydir. Yalnızca iki insan arasında bireysel farklılık olduğuna işaret eder. Ancak insanoğlu kendisini güvende hissettiği ortam arayışında olduğundan dolayı kendisine benzer kişilerin olduğu veya kendisine benzer kişilerin çoğunlukta olduğu ortamlarda bulunmak ve yaşamak ister. İstemediği kişi ve durumlardan ya kaçma eğilimi gösterir ya da görmezden gelir (Kağıtçıbaşı, 1988; Çolak ve Çetin, 2014).

Özel gereksinimli bireyler neredeyse 1900’lü yılların ikinci yarısına kadar devletler tarafından bile görmezden gelinmiştir. Eğitimlerine gereken önem verilmemiş ve toplumda görünür olmalarının yolu açılmaya çalışılmamıştır. Ancak 1900’lü yılların ikinci yarısından sonra özel gereksinimli bireylerin ailelerinin hak arayış mücadeleleri sonucunda gerek devletler özelinde ulusal gerek uluslararası yasalar çıkarılmıştır (Çitil, 2013; Özyürek, 2013).

Her ne kadar özel gereksinimli bireylerin hakları konusunda olumlu gelişmeler yaşansa da toplumun bireysel farklılıklara karşı farkındalık düzeyinin artması yalnızca yasalara bağlı değildir. Günümüzde haberlere konu olan dışlanma olaylarına şahit olunmaktadır. İlgili kurumlar tarafından kaynaştırma eğitime uygun görülen bir öğrenciyi kendi çocuklarının eğitim gördükleri okullarda istemeyen normal gelişim gösteren öğrenci velilerinin okullar önünde eylem yapmaya varacak kadar duyarsız olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal bilgiler öğretmenlerinin özel gereksinimli bireylere karşı duyarlı ve haklarına saygılı bireyler olarak yetiştirilmeleri önem kazanmaktadır. Meslek yaşantılarında karşılarına gelecek olan özel gereksinimli bireylerin haklarını savunmak ailelerinin olduğu kadar öğretmenlerinin de görevidir (Ergin ve Bozdağ, 2021).

2.4. İlgili araştırmalar

Yaralı (2015b) tarafından Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde öğrenim görmekte olan 209 öğretmen adayı ile gerçekleştirilen çalışmada veri toplama aracı olarak, yine bu araştırmada olduğu gibi Yaralı (2015a) tarafından geliştirilen “Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ölçeğin duyarlılık alt boyutunda cinsiyet değişkeninde kadınlar lehine anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. Buna göre kadın öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireyler konusunda erkek öğretmen adaylarından daha duyarlı olduğu görülmüştür. Yaralı (2015b) ayrıca katılımcıların yakın çevrelerindeki özel gereksinimli bireylerin engel türü değişkenine göre çevresinde birden fazla engel türüne sahip bireyler olan öğretmen adaylarının duyarlılık alt boyutunda en yüksek puana sahip oldukları, çevrelerinde yalnızca işitme engelli bireyler bulunan öğretmen adaylarının ise en düşük ölçek puanına sahip olduklarının saptandığını bildirmiştir.

Demir-Atalay ve Atalay (2017)’ın Türk Dili ve Edebiyatı öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarını incelemeyi amaçladıkları araştırmalarının çalışma

grubunu 297 Türk Dili ve Edebiyatı pedagojik formasyon programı öğrencisi ile oluşturmuşlardır. Araştırma verileri yine Yaralı (2015a) tarafından geliştirilen “Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği” aracılığı ile toplanmıştır. Demir-Atalay ve Atalay (2017) araştırmaları sonucunda Türk Dili ve Edebiyatı öğretmen adaylarının genel itibari ile özel gereksinimli bireylere yönelik olumlu tutuma sahip olduklarını ve cinsiyet, yaş, mezun oldukları lise, anne ve baba eğitim durumlarına göre gruplar arası anlamlı bir farklılık tespit edilmediğini bildirmişlerdir.

Akyıldız (2017) Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi’nde öğrenim görmekte olan 797 öğretmen adayı ile gerçekleştirdiği araştırmasında veri toplama aracı olarak Başbakanlık Özürlüler İdaresi tarafından geliştirilen “Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Akyıldız (2017) araştırmasında öğretmen adaylarının geneli itibari ile özel gereksinimli bireylere yönelik olumlu tutum puanlarının yüksek olduğunu saptamıştır. Ayrıca özel gereksinimli bireylerin eğitim almaları ve iş hayatına katılmalarına ilişkin görüş ortalamaları incelendiğinde kadın öğretmen adaylarının daha yüksek puanlara sahip olduklarını bildirmiştir.

Vural, Esentaş ve Işıkgöz (2018) Türkiye’de bir üniversitenin Engellilerde Egzersiz ve Spor Eğitimi bölümünde öğrenim görmekte olan öğrencilerin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarını çeşitli demografik değişkenlere göre incelemeyi amaçlamışlardır. Vural, Esentaş ve Işıkgöz (2018) araştırmaları sonucunda katılımcıların özel gereksinimli bireylere yönelik yüksek düzeyde olumlu tutum içerisinde olduklarını bildirmişlerdir.

Dayı, Açıkgöz ve Elçi (2020) Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü’nde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik geliştirdikleri metaforları belirlemeyi amaçladıkları araştırmalarını nitel yöntemlerden olgubilim ile desenlemişlerdir. Çalışma grubunu 267 öğretmen adayının oluşturduğu araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen “Engelli öğrenciler benim için ... gibidir; çünkü, ... dır.” cümlesinin yer aldığı açık uçlu form ile toplanmıştır. İçerik analizi ile çözümlenen veriler incelendiğinde öğretmen adaylarının toplam 102 metafor oluşturdukları ve en fazla oluşturulan metaforların *çiçek* ve *herkes* olduğu görülmüştür. Dayı, Açıkgöz ve Elçi (2020) araştırmaları sonucunda öğretmen adaylarının genel olarak özel gereksinimli bireylere yönelik olumlu tutumlara sahip olduklarını bildirmişlerdir.

Gün (2021) İnönü Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi’nde öğrenim görmekte olan 168 beden eğitimi öğretmen adayı ile gerçekleştirdiği araştırmasında veri toplama aracı olarak

Süngü (2012) tarafından geliştirilen “Zihinsel Engelli Çocuklara Yönelik Tutum Ölçeği” kullanmıştır. Gün (2021) araştırması sonucunda katılımcıların özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeği puanlarının sınıf, cinsiyet, engelli tanıdığı olma durumu ve engellilerle çalışma deneyimi değişkenlerine göre anlamlı fark bulunmazken; ölçeğin destek alt boyutunda yaş değişkenine göre 23-27 yaş grubunun 18-22 yaş grubuna göre daha yüksek düzeyde, ölçeğin duygular alt boyutunda engellilerle ilgili ders alma durumuna göre ders alanların almayanlara göre daha yüksek puanlara sahip olduklarını bildirmiştir.

Arslantaş, Pürsün ve Aydoğmuş (2021) Konya il merkezinde öğrenim görmekte olan 2101 ortaokul öğrencisi ile gerçekleştirdikleri araştırmalarında veri toplama aracı olarak “Özel Gereksinimli Bireylere Karşı Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Arslantaş, Pürsün ve Aydoğmuş (2021) araştırmaları sonucunda ortaokul öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının okul türü, yaş, cinsiyet ve öğrenim gördükleri okulun konumu değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaştığı saptamışlardır.

Özdemir ve Karadağ (2021) hemşirelik lisans programı öğrencilerinin özel gereksinimi bireylere yönelik tutumlarını ve tutumlarını etkileyen faktörleri incelemeyi amaçladıkları araştırmalarının çalışma grubunu bir üniversitede hemşirelik lisans programında öğrenim görmekte olan 415 öğrenci oluşturmuşlardır. Araştırma verileri “Sosyo-Demografik Bilgi Formu” ve “Yetersizlikten Etkilenmiş Kişilere Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Özdemir ve Karadağ (2021) araştırmaları sonucunda erkek hemşirelik programı öğrencilerin kadınlara göre özel gereksinimli bireylere yönelik daha yüksek düzeyde olumlu tutuma sahip olduklarını saptamışlardır. Çalışma grubunun genel görüş ortalamaları incelendiğinde ise orta düzeyde ($\bar{X}=58,79$) gerçekleştiği görülmüştür. Özdemir ve Karadağ (2021) ayrıca hemşirelik lisans programı öğrencilerinin özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalıklarının artırılması ve olumlu tutum düzeylerinin artırılması için, hemşirelik bölümü lisans ders planlarına özel gereksinimli bireylere ilişkin dersler konması ve özel gereksinimli bireylere yönelik etkinliklerde hemşirelik lisans programı öğrencilerinin de görev almalarının olumlu sonuç verebileceğini dile getirmişlerdir.

Koçkaroğlu (2023) Beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere karşı tutumlarını incelemeyi amaçladığı araştırmasında çalışma grubunu 2022-2023 eğitim-öğretim yılında, İstanbul ve Edirne illerinde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Lisans Programında öğrenim görmekte olan 270 öğretmen adayı ile oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Yaralı (2015a) tarafından geliştirilen ‘Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği’ kullanılmıştır. Koçkaroğlu (2023) araştırması sonucunda beden

eğitimi ve spor đretmen adaylarının, özel gereksinimli bireylere karşı olumlu tutum düzeylerinin yüksek olduğunu ve yine tutum düzeylerinin yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi ve özel gereksinimli bireylerin eğitimi ile ilgili ders alma değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaştığını bildirmiştir.

Özel gereksinimli bireylere yönelik tutum konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında, değişkenler arası anlamlı farklılıklar gözlemlense de geneli itibari ile olumlu tutum düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, araştırmanın evren ve örneklemini hakkında açıklayıcı bilgi sunulmuş; ayrıca araştırmada kullanılan veri toplama araçları, veri toplama ve veri analizi süreçlerine ilişkin yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın yöntemi

Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutum düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelemektir. Araştırma amacına uygun olarak nicel desenlerden betimsel tarama modeli ile tasarlanmıştır. Betimsel tarama modelindeki araştırmalar, birden fazla üyeden oluşan bir evrende, anılan evren ile ilgili genel bir yargıya varmaya yönelik olarak evrenin tümü veya evren içerisinde çeşitli kıstaslara göre alınacak bir örneklem üzerinde yapılan araştırma türleridir (Karasar, 2010).

3.2. Araştırmanın evreni ve örnekleme / çalışma grubu

Araştırmanın evrenini 2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar yarıyılında, Marmara Bölgesi'ndeki üç üniversitenin eğitim fakülteleri bünyesinde öğrenim görmekte olan 712 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu evren içerisinde kolayda örnekleme yoluyla belirlenmiş olan 362 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	207	57,2
	Erkek	155	42,8
Öğrenim Görmekte Olduğu Sınıf	1	85	23,5
	2	89	24,6
	3	91	25,1
	4	97	26,8
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	120	33,1
	Ortaokul	111	30,7

	Lise	66	18,2
	Lisans	63	17,4
	Lisansüstü	2	0,6
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	115	31,8
	Ortaokul	119	32,9
	Lise	18	4,9
	Lisans	105	29
	Lisansüstü	5	1,4
Ailesinde özel gereksinimli birey olma durumu	Var	46	12,7
	Yok	316	87,3
Toplam		362	100

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların 207'sinin kadın, 155'inin erkek olduğu; 85'inin 1., 89'unun 2., 91'inin 3. ve 97'sinin 4. sınıfta öğrenim görmekte olduğu; 120'sinin anne eğitim durumunun ilkokul, 111'inin ortaokul, 66'sının lise, 63'ünün lisans ve 2'sinin yüksek lisans mezunu olarak bildirildiği; 115'inin baba eğitim durumunun ilkokul, 119'unun ortaokul, 18'inin lise, 105'inin lisans ve 5'inin lisansüstü mezunu olarak bildirildiği ve 46'sının ailesinde özel gereksinimli birey olduğu, 316'sının ise ailesinde özel gereksinimli birey bulunmadığı görülmektedir.

3.3. Veri toplama araçları ve veri toplama süreçleri

Araştırma verileri 08/01/2024-13/04/2024 tarihleri arasında, bir üniversiteden Google Form; iki üniversite ziyaret edilerek basılı anket aracılığı ile toplanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler iki ayrı form kullanılarak toplanmıştır; birinci form katılımcılardan alt problemlerin çözümüne yönelik olarak istenen kişisel bilgilerin yer aldığı Demografik Bilgi Formu, ikinci form ise Yaralı (2015a) tarafından geliştirilen 'Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği' dir.

3.3.1. Demografik bilgi formu

Araştırmanın alt problemlerinin çözümüne uygun olarak araştırmacı tarafından düzenlenen demografik bilgi formu, katılımcıların cinsiyet, öğrenim görmekte oldukları sınıf, anne

eğitim durumu, baba eğitim durumu ve ailesinde özel gereksinimli birey olup olmama bilgilerini içerecek şekilde hazırlanmıştır.

3.3.2. Özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeği

Yaralı (2015a) tarafından geliştirilen likert tipi ölçek, 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 2014–2015 eğitim-öğretim güz yarıyılında Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ve Sınıf Öğretmenliği lisans programlarında öğrenim görmekte olan 180 öğretmen adayının görüşleri alınarak geliştirilmiştir. Yapılan analizler neticesinde ölçeğin beğeni alt boyutuna ait $\alpha=.803$; duyarlılık alt boyutuna ait $\alpha=.812$; olumsuz tutum alt boyutuna ait $\alpha=.712$ ve ölçek maddelerinin geneline ait $\alpha=.841$ 'dir (Yaralı, 2015a).

3.4. Verilerin analizi

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarından toplanan formlardan elde edilen bilgiler dijital ortamda SPSS 22.0 istatistik yazılımına sayısal olarak yüklenmiştir. Veriler analiz edilmeden önce ölçekte yer alan verilerin normallik sonuçlarına basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) analizi yapılarak bakılmıştır. Demografik Bilgi Formunda yer alan bilgilerin çözümü için yüzde değeri (%) ve frekans değeri (f) gibi betimsel analizlerden yararlanılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenlerini analiz etmek amacıyla t-testi ve ANOVA testleri ile çözümleme yapılarak veriler tablolaştırılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerini yansıtan Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği'nin normallik testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.

Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeğinin Normallik Testi Sonuçları

Alt Boyut	N	Min.	Max.	Mean	sd	Skewness		Kurtosis	
						St	Std. Error	St	Std. Error
Beğeni	362	15	30	21,76	3,582	,236	,128	-,356	,256
Duyarlılık	362	9	15	13,23	1,606	-,668	,128	-,206	,256

Olumsuz Tutum	362	4	12	6,69	2,359	,446	,128	-,876	,256
---------------	-----	---	----	------	-------	------	------	-------	------

Tablo 2’de yer alan analiz sonuçları incelendiğinde ‘Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği aracılığı ile elde edilen verilerin, ölçeğin tüm alt boyutlarındaki çarpıklık ve basıklık değerlerinin-2.00 ile +2.00 arasında saptandığı görülmektedir. George ve Mallery (2010) likert tipi ölçeklerle toplanan verilerde çarpıklık ve basıklık değerlerinin-2.00’den küçük veya +2.00’den büyük olması durumunda dağılımın normal olmadığını ifade etmişlerdir (George ve Mallery, 2010).

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde toplanan veriler üzerinde yapılan analiz sonucu elde edilen bulgular araştırmanın problemi ve alt problemleri doğrultusunda sunulmuştur.

4.1. Araştırmanın birinci alt probleminin çözümüne ilişkin bulgular

Tablo 3

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Boyut	Sıra	Madde	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katlıyorum		Kesinlikle Katlıyorum	
			F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Beğeni	1	Televizyonda özel gereksinimli bireylerle ilgili bir programla karşılaşsam onu sonuna kadar izlerim.	9	2,5	33	9,1	132	36,5	132	36,5	132	15,5
	2	Özel gereksinimli bireyler ile ilgili yayınları takip ediyorum.	9	2,5	105	29	114	31,5	114	31,5	20	5,5
	3	Özel gereksinimli bireylerle ilgili yapılan yenilikleri takip etmekten hoşlanıyorum.	0	0	33	9,1	114	31,5	165	45,6	50	13,8
	4	Başkaları ile özel gereksinimli bireyler hakkında sohbet etmekten hoşlanırım.	0	0	39	10,8	123	34,0	156	43,1	44	12,2
	5	Özel gereksinimli bireylerle ilgili bir etkinlik yapmak isterim.	0	0	12	3,3	84	23,2	17	48,9	89	24,6
	6	Özel gereksinimli bireylere toplumda gereken önemin verilmesi için gerekirse ücret talep etmeden çalışabilirim.	0	0	12	3,3	81	22,4	168	46,4	101	27,9

Duyarlılık	7	Toplumdaki herkese özel gereksinimli bireyler konusunda bilgilendirici bir takım etkinliklerin yapılması gerektiğini düşünüyorum.	0	0	0	0	18	5,0	12 3	34,0	22 1	61,0
	8	Kitle iletişim araçlarında özel gereksinimli bireylere daha fazla yer verilmesi gerektiğini	0	0	0	0	33	9,1	14 4	39,8	18 5	51,1
	9	Özel gereksinimli bireylerin eğitimleri hakkında bir şeyler öğrenmek benim için önemlidir.	0	0	0	0	51	14,1	17 1	47,2	14 0	38,7
Olumsuz Tutum	10	Öğretmen olduğumda özel gereksinimli öğrencilerin sınıfta olması ihtimali beni	14 6	38,7	11 4	31,5	63	17,4	33	9,1	12	3,3
	11	Özel gereksinimli çocuklardan birinin öğretmeni olabileceğimi düşününce öğretmen olmak istemiyorum.	23 1	63,8	11 6	32,0	15	4,1	0	0	0	0
	12	Özel gereksinimli bireye sahip olan ailenin çocuğuna nasıl davrandığıyla	22 2	61,3	12 2	33,7	18	5,0	0	0	0	0
	13	Tercih hakkı verilirse sınıfta özel gereksinimli öğrenci istemem.	17 6	48,6	11 1	30,7	54	14,9	21	5,8	0	0

Tablo 3’te yer alan analiz sonuçları incelendiğinde Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği’nin “Beğeni” alt boyutundaki katılımcılara ait görüş ortalamasının “Katılıyorum” ($\bar{X}=3,76$) düzeyinde saptandığı görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ölçeğin “Duyarlılık” alt boyutundaki görüş ortalamaları incelendiğinde “Kesinlikle Katılıyorum” ($\bar{X}=4,23$) düzeyinde saptandığı görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ölçeğin “Olumsuz Tutum” alt boyutundaki görüş ortalamaları incelendiğinde ise “Katılmıyorum” ($\bar{X}=1,29$) düzeyinde saptandığı görülmektedir.

4.2. Araştırmanın ikinci alt probleminin çözümüne ilişkin bulgular

a) Cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt probleminin çözümüne ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin cinsiyet değişkenine göre t-testi sonuçları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere İlişkin Tutumlarının Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Değişken	Alt Boyut	N	Cinsiyet	$\bar{X}$	t	sd	p
Cinsiyet	Beğeni	207	Kadın	21,68	-,498	360	,619
		155	Erkek	21,87			
	Duyarlılık	207	Kadın	13,28	,668	360	,505
		155	Erkek	13,16			
	Olumsuz Tutum	207	Kadın	6,17	-4,992	360	,000*
		155	Erkek	7,38			

Tablo 4’teki veriler incelendiğinde Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre, ‘Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği’nin beğeni ve duyarlılık alt boyutlarında anlamlı olarak farklılaşmadığı ($p>.05$); “olumsuz tutum” alt boyutunda ise anlamlı olarak farklılaştığı saptanmıştır ($p<.05$). Analiz sonuçlarına göre ortaya çıkan anlamlı farklılığın erkek öğretmenler lehine olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre erkek sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, kadın sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre özel gereksinimli bireylere yönelik yüksek düzeyde olumsuz tutuma sahip oldukları görülmektedir.

b) Öğrenim görülen sınıf düzeyi değişkenine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt probleminin çözümüne ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenim görmekte oldukları sınıf düzeyi değişkenine göre ANOVA testi sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının Öğrenim Görmekte Oldukları Sınıf Değişkenine Göre ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Boyut	Sınıf	N	$\bar{X}$	sd	F	p	Fark
Öğrenim Görmektedir	Beğeni	1	85	21,27	3/358	1,136	,334	
		2	89	21,56				
		3	91	22,02				
		4	97	22,13				
	Duyarlılık	1	85	13,14	3/358	1,421	,236	
		2	89	13,51				
		3	91	13,03				
		4	97	13,23				
	Olumsuz Tutum	1	85	7,91	3/358	10,839	,000*	1-2, 3, 4
		2	89	6,40				
		3	91	6,36				
		4	97	6,19				

Tablo 5'teki veriler incelendiğinde Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerinin öğrenim görmekte oldukları sınıf düzeyine göre özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeğinin “beğeni” ve “duyarlılık” alt boyutlarında anlamlı olarak farklılaştığı gözlemlenmezken ($p>.05$); cinsiyet değişkenine benzer olarak yine “olumsuz tutum” alt boyutunda 1. sınıfta öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüş ortalamalarının diğer sınıflarda öğrenim görmekte olanlardan anlamlı olarak farklılaştığı saptanmıştır ($p<.05$). Elde edilen veriler ışığında bu anlamlı farklılaşmanın 1. Sınıfta öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adayları lehine olduğu anlaşılmıştır. Buna göre 1. sınıfta öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının daha üst sınıflarda öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre özel gereksinimli bireylere yönelik yüksek düzeyde olumsuz tutuma sahip oldukları görülmektedir.

c) Anne eğitim durumu değişkenine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt probleminin çözümüne ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının anne eğitim durumu değişkenine göre ANOVA testi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Boyut	Durum	N	$\bar{X}$	sd	F	p	Fark
Anne Eğitim Durumu	Beğeni	İlkokul	120	21,57	4/357	1,255	,287	
		Ortaokul	111	21,68				
		Lise	66	21,41				
		Lisans	63	22,60				
		Lisansüstü	2	23,50				
	Duyarlılık	İlkokul	120	13,28	4/357	,483	,748	
		Ortaokul	111	13,09				
		Lise	66	13,23				
		Lisans	63	13,38				
		Lisansüstü	2	12,50				
	Olumsuz Tutum	İlkokul	120	6,61	4/357	,812	,518	
		Ortaokul	111	6,77				
		Lise	66	6,94				
		Lisans	63	6,38				
		Lisansüstü	2	8,50				

Tablo 6’da yer alan analiz sonuçları incelendiğinde, özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeğinin tüm alt boyutlarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerinin anne eğitim durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p>.05$).

d) Baba eğitim durumu değişkenine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt probleminin çözümüne ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının baba eğitim durumu değişkenine göre ANOVA analizi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Analizi Sonuçları

Değişken	Boyut	Durum	N	$\bar{X}$	sd	F	p	Fark
Baba Eğitim Durumu	Beğeni	İlkokul	115	22,23	4/357	2,248	,064	
		Ortaokul	119	21,48				
		Lise	18	23,11				
		Lisans	105	21,48				
		Lisansüstü	5	19,00				
	Duyarlılık	İlkokul	115	13,46	4/357	2,351	,054	
		Ortaokul	119	13,06				
		Lise	18	13,67				
		Lisans	105	13,15				
		Lisansüstü	5	11,80				
	Olumsuz Tutum	İlkokul	115	6,79	4/357	1,607	,172	
		Ortaokul	119	6,57				
		Lise	18	7,78				
		Lisans	105	6,47				
		Lisansüstü	5	7,80				

Tablo 7’de yer alan analiz sonuçları incelendiğinde, özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeğinin tüm alt boyutlarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerinin baba eğitim durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p>.05$).

e) Ailesinde özel gereksinimli birey olma değişkenine ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci alt probleminin çözümüne ilişkin ailesinde özel gereksinimli birey olup olmama değişkenine göre t-testi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere İlişkin Tutumlarının Ailelerinde Özel Gereksinimli Birey Olma Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

Değişken	Alt Boyut	N	Durum	$\bar{X}$	t	sd	p
		46	Var	21,54			

Ailesinde Özel Gereksinimli Birey Olma Durumu	Beğeni	316	Yok	21,79	-,443	360	,658
	Duyarlılık	46	Var	13,09	-,630	360	,529
		316	Yok	13,25			
	Olumsuz Tutum	46	Var	7,00	,960	360	,338
		316	Yok	6,64			

Tablo 8’de yer alan analiz sonuçları incelendiğinde, özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ölçeğinin tüm alt boyutlarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerinin ailelerinde özel gereksinimli birey olma durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p>.05$).

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulguları doğrultusunda sonuçlar maddeler halinde verilmiş; sebep-sonuç ilişkileri tartışılmış ve öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik olumsuz tutumlarının ortadan kaldırılmasına yardımcı olabilecek önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve tartışma

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesinin amaçlandığı bu araştırma sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ortalamaları ölçeğin “Beğeni” alt boyutunda “Katılıyorum”; “Duyarlılık” alt boyutunda “Kesinlikle Katılıyorum”; ve “Olumsuz Tutum” alt boyutunda ise “Katılmıyorum” düzeyinde gerçekleşmiştir.
2. Cinsiyet değişkenine göre erkek sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik kadın sosyal bilgiler öğretmen adaylarından, ölçeğin olumsuz tutum alt boyutunda anlamlı olarak daha yüksek düzeyde olumsuz tutuma sahip oldukları saptanmıştır.
3. Sınıf düzeyi değişkenine göre birinci sınıfta öğrenimlerini sürdüren sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik diğer sınıflarda öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarından, ölçeğin olumsuz tutum alt boyutunda anlamlı olarak daha yüksek düzeyde olumsuz tutuma sahip oldukları saptanmıştır.
4. Anne eğitim durumu değişkenine göre gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır.
5. Baba eğitim durumuna değişkenine göre gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır.

6. Ailesinde özel gereksinimli birey olma durumu değişkenine göre gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Araştırmanın birinci alt probleminin çözümüne ilişkin bulgular incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüş ortalama değerleri ‘Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği’nin “Beğeni” alt boyutunda “Katılıyorum” ($\bar{X}=3,76$) düzeyinde gerçekleştiği saptanmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüş ortalama değerleri ölçeğin “Duyarlılık” alt boyutunda “Kesinlikle Katılıyorum” düzeyinde ($\bar{X}=4,23$) ve yine ölçeğin “Olumsuz Tutum” alt boyutunda ise “Katılmıyorum” ($\bar{X}=1,29$) düzeyinde olduğu saptanmıştır. Bu sonuç değerlendirildiğinde alanyazındaki birçok araştırma sonuçlarına (Demir-Atalay ve Atalay, 2017; Akyıldız, 2017; Vural, Esentaş ve Işıkgöz, 2018; Dayı, Açıkgöz ve Elçi, 2020; Koçkaroğlu, 2023) benzer olarak çalışma grubundaki öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik yüksek düzeyde olumlu tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Özel gereksinimli bireylere yönelik sunulacak hizmetler hakkında genel bir çerçeve çizen 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (Resmi Gazete, 1997) ve bu hizmetlerin nasıl sunulacağına dair rehberlik eden Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (MEB, 2006)’nin yürürlüğe girmesinin ardından orta ve ağır derecede yetersizliğe sahip öğrencilere ayrıştırılmış ortamlarda; hafif düzeyde yetersizliğe sahip öğrenciler ise normal gelişim gösteren öğrenciler ile kaynaştırma ortamlarında eğitim görmeye başlamışlardır. Özel gereksinimli öğrencilere bakım aylığı, ücretsiz servis ve sıcak öğle yemeği gibi destekler verilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte özel gereksinimli öğrenci aileleri bilinçlenmeye başlamıştır.

Yukarıda sayılan gelişmelerle birlikte 2009 yılında Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabulünden sonra özel gereksinimli bireylerin topluma kazandırılmasına yönelik sunulan hizmetlerin ve farkındalık çalışmalarının bu araştırmada ulaşılan sonuca etki ettiği düşünülmektedir. Bu olumlu gelişmelerle birlikte özel gereksinimli bireyler toplumda daha çok görünür hale gelmiştir. Hem özel gereksinimli bireyler hem de aileleri geçmiş dönemlerde olduğu gibi yetersizliklerinden mahcubiyet duymak yerine bireysel farklılıklarıyla birlikte toplumun bir parçası oldukları bilincini kazanmışlardır. Özel gereksinimli bireyler ve aileleri toplumsal alanda daha fazla görünür olmuşlar ve toplumun bakış açısı olumlu yönde değişmeye başlamıştır. Bu ilerlemelerin

araştırmanın birinci alt probleminin çözümüne yönelik yapılan analizler neticesinde çıkan bu sonuca etkisi olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada ortaya konan ikinci alt problemin çözümüne ilişkin analiz sonuçları incelendiğinde çalışma grubunu oluşturan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, özel gereksinimli bireylere ilişkin tutumlarında anne ve baba eğitim durumları ve ailelerinde özel gereksinimli birey olma değişkenlerine göre alanyazındaki birçok araştırma sonucunu (Yıldırım Sarı, Bektaş ve Altıparmak, 2010; Çolak ve Çetin, 2014; Demir-Atalay ve Atalay, 2017) destekler şekilde anlamlı farklılık saptanmamıştır. Günümüz bilgi çağı koşullarında her bireyin bilgiye erişiminin hızlı ve kolay olduğu göz önüne alındığında yükseköğretim düzeyinde öğrenim gören öğretmen adaylarının bireysel farklılıklara saygı konusunda yeterli donanıma sahip oldukları düşünülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt probleminin çözümüne ilişkin gruplar arası anlamlı farklılaşma saptanan cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde ölçeğin *olumsuz tutum* alt boyutunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüş ortalamalarının literatürdeki birçok araştırma sonucuna (Yaralı, 2015b; Akyıldız, 2017, Karademir ve diğ., 2018; Uçar ve diğ., 2019; Özdemir ve Karadağ, 2021; Koçkaroğlu, 2023) benzer sonuçlarıyla uyduğu anlaşılmıştır. Erkek sosyal bilgiler öğretmen adayları lehine anlamlı farklılık saptanan bu sonuç ışığında erkek sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kadın sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre yüksek düzeyde özel gereksinimli bireylere yönelik olumsuz tutuma sahip oldukları görülmüştür. Türk aile ve toplum yapısına bakıldığında özel ilgi, bakım ve şefkat ihtiyacı olan bireylere genellikle kadınlar tarafından hizmet sunulduğu görülmektedir. Bebek, çocuk, hasta veya ihtiyar bireyler ve özel gereksinimli bireylerin birincil bakıcıları genellikle kadınlar olmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuca etki eden ana sebebin, belki liseden yeni mezun olmuş erkek sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel ilgi ve emeğe ihtiyaç duyan özel gereksinimli öğrencilerle çalışmaktan duydukları kaygı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt probleminin çözümüne yönelik analizlerde gruplar arası anlamlı farklılaşma olduğu saptanan bulgular incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere ilişkin tutum puanı ortalamalarının öğrenim görmekte oldukları sınıf değişkenine göre 1. sınıfta öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adayları lehine ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde ölçeğin *olumsuz tutum* alt boyutunda 1. sınıfta öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının diğer sınıf düzeylerinde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarına göre, özel gereksinimli bireylere ilişkin daha yüksek düzeyde olumsuz tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Özel gereksinimli tanımının toplum tarafından doğru biçimde anlaşılmadığı bir gerçektir. Özel gereksinimli bireyleri denildiğinde yalnızca tekerlekli sandalyeli birey olarak algılayan veya ruh ve sinir hastaları ile karıştıran kişiler günümüzde de azımsanamayacak bir kitledir. Kendi ailelerinde özel gereksinimli birey olmayan kişiler özel eğitim ile ilgili bu kavramlara ve tanımlara neredeyse tamamen yabancıdır (Sucuoğlu, 2015).

Henüz birinci sınıfta öğrenim görmekte olan ve daha öğretmenlik mesleğinin ciddiyetini ve manevi değerini kavramaya yeni başlamış erkek sosyal bilgiler öğretmen adaylarının geçmişten gelen toplumsal yanlış anlaşılımlar ile birlikte özel gereksinimli bireylerin eğitim süreçlerini bir nevi bakım hizmeti olarak görmelerinden kaynaklı olarak kaygı duymalarının olağan olduğu ve ileriki sınıflarda alacakları eğitim ile birlikte özel gereksinimli bireylerle çalışmaktan korkmalarına gerek olmadığını idrak edecekleri düşünülmektedir. Nitekim benzer şekilde Koçkaroğlu (2023) beden eğitimi öğretmen adayları ile gerçekleştirdiği araştırmasında 4. sınıfta öğrenim gören katılımcıların özel gereksinimli bireylere ilişkin daha yüksek düzeyde *olumlu* tutuma sahip olduklarını bildirmiştir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgular ışığında öneriler sunulmuştur. Bu öneriler araştırma sonuçlarına ve gelecek araştırmalar için iki ayrı bölümde sunulmuştur.

5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler

- 1) Bu araştırma sonucunda öğrenim görülen sınıf değişkenine göre 1. sınıfta öğrenim görmekte olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik olumsuz tutum düzeylerinin diğer gruplardan daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Hem sosyal bilgiler öğretmenliği hem de diğer öğretmenlik disiplin alanındaki lisans ders planlarında yer alan özel eğitim ve kaynaştırma uygulamalarına ilişkin derslerin 1. sınıfa alınması tüm öğretmen adaylarının meslek hayatlarında kesinlikle karşılaşacak oldukları özel gereksinimli bireyler hakkında bilgi sahibi olmaları ve onların öğretmeni olmaktan korkmamaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olabilir.

- 2) Bu araştırma sonucunda cinsiyet değişkenine göre erkek sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kadın sosyal bilgiler adaylarına oranla özel gereksinimli bireylere ilişkin daha düşük düzeyde olumlu tutuma sahip oldukları saptanmıştır. Erkek öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireyler ile çalışmak istememelerinin altında yatan nedenlerin ortaya çıkarılmasına yönelik nitel ve karma araştırmalar yapılabilir.

5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler

- 1) Bu araştırma Marmara Bölgesinde bulunan 3 üniversitenin sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programında öğrenim görmekte olan 362 öğretmen adayının görüşleri alınarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu daha fazla sayıda katılımcı ile gerçekleştirilecek nicel araştırmalar yapılabilir.
- 2) Özel gereksinimli bireylere yönelik tutumların altında yatan olumlu ve olumsuz sebeplerin açığa çıkarılmasına yönelik nitel araştırmalar yapılabilir.
- 3) Bu araştırmanın amacı kapsamında belirlenen alt problemlerin çözümüne yönelik olarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri öğrenim görülen sınıf, ailelerinde özel gereksinimli birey olma, cinsiyet, anne ve baba eğitim durumu değişkenleri bağlamında incelenmiştir. İleri araştırmalarda farklı değişkenler açısından incelenebilir.

KAYNAKLAR

- Akçamete, G. (2010). *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Akyıldız, S. (2017). Öğretmen adaylarının engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(39), 141-169. DOI: <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.338158>
- Aladağ, E. (2009). Sosyal bilgiler eğitiminde yaratıcı drama. M. Safran (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Alkan, İ. (2018). *Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının öz yeterlilikleri açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 519080).
- Ardıç, A. (2012). Tutuma ilişkin temel kavramlar ve kuramlar. İ.H. Diken (Ed.), *Engellilere Yönelik Tutumlar*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Arslantaş, S., Pürsün, T. & Aydoğmuş, M. (2021). Secondary school students' attitudes towards individuals with special needs. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 5(1), 134-157. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1747021>
- Baykoç Dönmez, N. ve Şahin, S. (2014). Özel eğitimin tarihi gelişimi. N. Baykoç Dönmez (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Baykoç Dönmez, N., Sümer, A. ve Uyaroglu, B. (2014). Görme engelli çocuklar ve eğitimleri. N. Baykoç Dönmez (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Bilsin, E. ve Başbakkal, Z. (2014). Dünyada ve Türkiye'de engelli çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 65-78. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/825212>
- Cavkaytar, A. ve Diken, İ.H. (2007). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çitil, M. (2013). *Yasalar ve Özel Eğitim*. Ankara: Vize yayıncılık.
- Çoban, İ. ve Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması.

Journal of History Culture and Art Research, 7(1), 479-505. DOI: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1395>

- Çolak, M. ve Çetin, C. (2014). Öğretmenlerin engelliliğe yönelik tutumları üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 191-211. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/deuibfd/issue/22719/242482>
- Dayı, E., Açıkgöz, G. & Elçi, A. N. (2020). Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencilere yönelik metaforik algıları (Gazi Üniversitesi örneği). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 21(1), 95-122. DOI: 10.21565/oelegitimdergisi.616520
- Demir Atalay, T, ve Atalay, Ö. (2017). Edebiyat öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumları ve bazı değişkenlerle ilişkisi. *e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4 (3) , 20-29. DOI: 10.30900/kafkasegt.335214
- Diken, İ.H. (2017). *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A. (2005). *Sosyal Bilgiler Öğretimi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4379/60037>
- Ergin, M. ve Bozdağ, B. (2021). Beden eğitimi öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği olan öğrencilere ilişkin tutumları. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1286-1310. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/62829/864003>
- Eripek, S. (1998). *Özel Eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference*. Boston: Pearson
- Göç, N. (2008). *Yerel tarih konularının sosyal bilgiler derslerinde uygulanması; karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerileri (Yozgat Örneği)*. (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 231697).

- Gün, E. (2021). *Beden eğitimi ve spor öğretmen adaylarının zihinsel engelli çocuklara yönelik tutumlarının incelenmesi: Malatya ili örneği*. (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 664920).
- Güneş, H. (2014). Eğitimin tarihsel temelleri (Sekizinci Baskı). N. Saylan (Ed.). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnan, S. (2014). Sosyal bilgiler eğitimi: nedir, ne zaman ve neden, S. İnan (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitime giriş kavramlar, yaklaşımlar, etkinlikler* (ss. 1-21). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Kaldık, B. (2022). Görme ve ortopedik engelli bireylerin deneyimledikleri sorunlar çerçevesinde kamu kurumlarından ve toplumsal yapıdan temel beklentileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(43), 975-1031. DOI: <https://doi.org/10.21550/sosbilder.1080003>
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karademir, T., Açak, M., Türkçapar, Ü. ve Eroğlu, H. (2018). Beden eğitimi öğretmen adaylarının zihinsel engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3), 103-112. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunibesyo/issue/39710/452114>
- Kargın, T. (2010). Öğretmenlik programları için özel eğitim. N. Baykoç (Ed.), *Kaynaştırma eğitimi* (ss. 66-90). Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Keskin, Y. ve Coşkun Keskin, S. (2013). İlkokul (İlköğretim) sosyal bilgiler programlarında milli bilinç ve barış değerinin tarihsel serüveni. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(3), 51-86. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/download/articlefile/200443>
- Koçkaroğlu, R. (2023). *Beden eğitimi öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 810961).
- Korkmazlar, Ü. (2003). Özel Öğrenme Bozukluğu. A. Kulaksızoğlu (Ed.), *Farklı Gelişen Çocuklar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köstüklü, N. (2014). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

- Millî Eğitim Bakanlığı. (1998). Öğretmen Adaylarının Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Eğitim Öğretim Kurumlarında Yapacakları Öğretmenlik Uygulamasına İlişkin Yönerge.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 07.07.2018 tarih ve 30471 Sayılı Resmî Gazete.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2017). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Erişim Adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018a). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Erişim Adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018b). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 07.07.2018 Tarih ve 230471 Sayılı Resmî Gazete.
- Mohanty, J. ve Mohanty, S. (2010). *Inclsuive Education Its Evolutionary Growth*. New Delhi: Raj Publications.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın Sihirli Yılları*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Orhan, S. ve Genç, K.G. (2015). Engellilere yönelik ülkemizdeki özel eğitim hizmet uygulamaları ve örnek ülke karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35, 2, 115-146.
- Öncül, N. (2003). *Kaynaştırma uygulaması yapılan ilköğretim okuluna devam eden zihin özürlü öğrencilerin bulunduğu sınıfta normal çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşleri* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 124649).
- Özdemir, T. ve Karadağ, G. (2021). Hemşirelik öğrencilerinin özel gereksinimi olan bireylere ilişkin tutumlarını etkileyen faktörler. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 3(2): 96-106. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jphn/issue/63569/891820>

- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1998). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Öztürk, C. (2011). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Özyürek, M. (2006). *Engellilere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Özyürek, M. (2010). *Tutumlar ve yetersizlikten etkilenmişlere yönelik tutumların değiştirilmesi*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Pesen, A. ve Demirhan, M. (2021). Öğretmenlerin özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 141-158. DOI: <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.652806>.
- Resmî Gazete. (1981). 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu. 06.11.1981 Tarih ve 17506 Sayılı Resmî Gazete.
- Sak, U. (2014). *Üstün Zekâlılar*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Sönmez, V. (1999). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Sucuoğlu, B. (2015). Zihin engelinin tarihçesi. Sucuoğlu, B. (Ed.), *Zihin engelliler ve eğitimleri*. (ss. 16-48). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şahin, C. (2019). Görme Engelli Bireylerde Sosyal Bilgiler Öğretimi. H. Mertol, S.L. Zoroğlu & Ç. Akkanat (Ed.), *Özel Eğitimde Fen ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss. 150- 165). Ankara: Nobel.
- Tanrıdağ, O. (2009). Nöroloji pratiğinde konuşma ve dil bozuklukları. *Türk Nöroloji Dergisi*, 15, 155-160.
- Tay, B. (2017). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8(27), 461-487. Erişim Adresi: https://www.ijoess.com/Makaleler/1444509075_4.%20461-487Bayram%20Tay.pdf

- Tuluk, G. (2015). Öğretmen adaylarının öğretmen öz-yeterlilikleri üzerine bir inceleme. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-15. DOI: <https://doi.org/10.29065/usakead.232403>.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1997). Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. 06.06.1997 Tarih ve 23011 Sayılı Resmî Gazete.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2009). Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme. 14.07.2009 Tarih ve 27288 Sayılı Resmî Gazete.
- Uçar, D. E., Yıldız, G., Özböke, C., Yılmaz, İ. ve Kocaekşi, S. (2019). Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının Öğretmenlik Branşları ve Cinsiyetleri Açısından İncelenmesi: Anadolu Üniversitesi Örneği. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1), 1-13. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/821689>
- Vural, M., Esentaş, M. ve Işıkgöz, E. (2018). Engellilerde egzersiz ve spor eğitimi bölümü öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının incelenmesi (İnönü Üniversitesi Örneği). *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(1), 1-11. DOI: 10.7827/TurkishStudies.10045
- Yaralı, D. (2015a). Özel gereksinimli bireylere yönelik bir tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 2 (3), 1-11. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kafkasegt/issue/19197/204104>
- Yaralı, D. (2015b). Öğretmen adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 431-455. <https://doi.org/10.17556/jef.02712>
- Yel, S. & Aladağ, S. (2014). Sosyal Bilgilerde Değerlerin Öğretimi. M. Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* (ss.120-150). Ankara: Pegem.
- Yıldırım Sarı, H., Bektaş, M. ve Altıparmak, S. (2010). Hemşirelik Öğrencilerinin Engellilere Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 27, 80-83. Erişim Adresi: <https://www.acarindex.com/yeni-tip-dergisi/hemsirelik-ogrencilerinin-engellilere-yonelik-tutumlarinin-belirlenmesi-387606>
- Yükseköğretim Kurulu (2007). Eğitim Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme Lisans Programları. Erişim Adresi: <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/egitim-fakultesi-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari.pdf>

EKLER

Ek-1. Demografik Bilgi Formu

VERİ TOPLAMA ANKETİ

Sayın katılımcı;

Aşağıda sizi tanımamıza yönelik bazı sorular bulunmaktadır. Sorulara içtenlikle cevap vermeniz araştırmanın güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Test üzerinde kimliğinizi belirten herhangi bir soru bulunmamaktadır. Bu nedenle her soru için mümkün olduğunuzca samimi bir şekilde size uyan cevabı işaretleyiniz. Lütfen her maddeyi cevaplandığınızdan emin olun. Katılımınız için teşekkür ederim.

Aydan ULAY

Araştırmacı

1. Cinsiyetiniz

Kadın ☐ Erkek ☐

2. Kaçınıcı sınıfta öğrenim görmektesiniz?

1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐

3. Annenizin eğitim durumunu belirtiniz.

İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Önlisans ☐ Lisans ☐ Lisansüstü ☐

4. Babanızın eğitim durumunu belirtiniz.

İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Önlisans ☐ Lisans ☐ Lisansüstü ☐

5. Ailenizde özel gereksinimli birey var mı?

Var ☐ Yok ☐

Ek- 2. Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği

	ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1.	Televizyonda özel gereksinimli bireylerle ilgili bir programla karşılaşsam onu sonuna kadar izlerim.					
2.	Özel gereksinimli bireyler ile ilgili yayınları takip ediyorum.					
3.	Özel gereksinimli bireylerle ilgili yapılan yenilikleri takip etmekten hoşlanıyorum.					
4.	Başkaları ile özel gereksinimli bireyler hakkında sohbet etmekten hoşlanırım.					
5.	Özel gereksinimli bireylerle ilgili bir etkinlik yapmak isterim.					
6.	Özel gereksinimli bireylere toplumda gereken önemin verilmesi için gerekirse ücret talep etmeden çalışabilirim.					
7.	Toplumdaki herkese özel gereksinimli bireyler konusunda bilgilendirici bir takım etkinliklerin yapılması gerektiğini düşünüyorum.					
8.	Kitle iletişim araçlarında özel gereksinimli bireylere daha fazla yer verilmesi gerektiğini düşünüyorum.					
9.	Özel gereksinimli bireylerin eğitimleri hakkında bir şeyler öğrenmek benim için önemlidir.					
10.	Öğretmen olduğumda özel gereksinimli öğrencilerin sınıfımda olması ihtimali beni korkutur.					
11.	Özel gereksinimli çocuklardan birinin öğretmeni olabileceğimi düşününce öğretmen olmak istemiyorum.					
12.	Özel gereksinimli bireye sahip olan ailenin çocuğuna nasıl davrandığıyla ilgilenmem.					
13.	Tercih hakkı verilirse sınıfımda özel gereksinimli öğrenci istemem.					
Beğeni: 1-6, Duyarlılık: 7-9, Olumsuz Tutum: 10-13.						

Ek-3. Etik Kurul Onayı

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-308504
Konu : 25/27 Aydan ULAY

23.11.2023

Sayın Aydan ULAY

İlgi : 17.11.2023 tarihli ve E--000-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik Kurulu'nun 22.11.2023 tarihli ve 25 sayılı toplantısında alınan "27" nolu karar ile Aydan ULAY'ın başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Murat İSKENDER
Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik
Kurulu Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :B5DKY4MVRE Pın Kolu 9/2992

Belge Takip Adresi : <https://bakiyegov.tr/bd/cik=5783&cD=B5DKY4MVRE&e=9-308504>

Adres:Esenyol Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryuuniversitesi@ho01.kp.tr
Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31
e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

Ek-4. SAÜ Veri Toplama İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 08.12.2023-E.313086

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı
İdari İşler Birimi

Sayı : E-88029760-044-313086
Konu : Anket Uygulama Aydan ULAY

08.12.2023

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : 07.12.2023 tarihli ve E-67236739-044-311481 sayılı yazınız.

Enstitünüz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi EABD Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı 1470Y49009 numaralı öğrencisi Aydan ULAY'ın yüksek lisans tez araştırması kapsamında; "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi" konulu çalışmayı Anket Uygulaması uygun görülmüştür. Gereğini bilgilerinize rica ederim.

Doç. Dr. Hilal İlknur TUNÇELİ
Dekan Yardımcısı

Dağıtım:
Gereği:
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

Bilgi:
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölüm
Başkanlığına

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BS91DKSL4U Pin Kodu :60982

Belge Takip Adresi : <https://ankiye.gov.tr/belge/cK=5783&eD=BS91DKSL4U&eS=313086>

Adres :Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığı 54300/İlence/SAKARYA

Telefon No:264 295 72 61 Faks No:264 295 71 83

e-Posta:el@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.ef.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Elvin Çelikkalp

Unvanı: Sürekli İşçi

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek-5. MÜ Veri Toplama İzni

SAÜ Evrak Tarih ve Sayısı: 28.12.2023-319349 Evrak Tarihi ve Sayısı:28.12.2023-E.696734

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : E-16110545-044-696734
Konu : Anket Uygulama - Aydan ULAY

28.12.2023

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsü Kemalpaşa Mahallesi Üniversite Caddesi
Sersivan / SAKARYA

İlgi : 07.12.2023 tarihli ve E-67236739-044-311477 sayılı yazınız

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi EABD Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Aydan ULAY, "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi" konulu çalışmasını üniversitemiz Atatürk Eğitim Fakültesi'nde yapması uygun görülmüştür. Bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Mustafa KURT
Rektör

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: BSUN8569MF Pin Kodu: 27962

Belge Takip Adresi: <https://turkiye.gov.tr/ebd/ok-5709&eD=BSUN8569MF&eS=696734>

Adres: Marmara Üniversitesi Göztepe Yerleşkesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı
34722 Kadıköy / İSTANBUL
Telefon: 0216 777 1200 Faks: 0216 777 1201
e-Posta: ogrenciisleri@marmara.edu.tr Elektronik Ağ: <http://oidb.marmara.edu.tr>
Kep Adresi: marmarauniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: FUAT ERDEM
Unvanı: Teknisyen

Tel No: 0216 777 1221

Ek-6. BAİBÜ Veri Toplama İzni

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : E-79594239-605-2400040001
Konu : Anket Uygulama (Aydın ULAY)

08.03.2024

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : a) 07.12.2023 tarihli ve 311471 sayılı yazınız.
b) Eğitim Fakültesi Dekanlığının 06.03.2024 tarihli ve E-44243253-044-2400038863 sayılı yazısı.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD Sosyal Bilgiler Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı 1470Y49009 numaralı öğrencisi Aydın ULAY'ın, "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi" konulu yüksek lisans tez çalışmasını Üniversitemiz Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümünde uygulama yapma isteği uygun görüldüğüne ilişkin ilgi (b) yazısı ilişikte sunulmuştur.

Bilgilerini ve gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Aydın HİM
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Yazı (2 Sayfa)

Belge Doğrulama Kodu: C/PFA/PM/T

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi: <http://abys.ibu.edu.tr/ERS/IS/Record/ConfirmationPage/index>

Adres: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi - Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı, GÖC Adresi Gölöky
Kampüsü 14030 Merkez / Bolu
Telefon No: (0 374) 2534684
e-Posta:
Kep Adresi: abu@ibu1.kap.tr

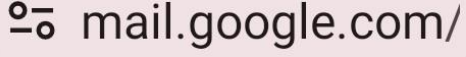
Faks No:
İnternet Adresi: <http://www.ibu.edu.tr/>

Bilgi için :
Telefon No:
Direkt Hat:

Nuriye Karasman
Bilgisayar İşletmeni
(0 374) 254 1000 - 2105

Ek-7. Ölçek Kullanma İzni

Dilek

Ölçek İzni

Gelen Kutusu

30 Eki 2023 Ayrıntılar

Merhabalar Değerli Hocam,

Ben Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Aydan ULAY.

2015 yılında geliştirmiş olduğunuz "Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutum Ölçeği"ni Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının özel gereksinimli bireylere yönelik tutumlarını incelemek amacıyla tez çalışmamda kullanmak için izninizi rica ediyorum.

Kolaylıklar dilerim.

31 Eki 2023 Ayrıntılar

Merhaba Aydan Hocam,

ben makaleyi ve ölçeği ekte gönderiyorum. Herhangi bir sorun olursa söylerseniz sevinirim. İyi çalışmalar dilerim.

30 Eki 2023 Pzt, 11:57 tarihinde şunu yazdı:

2 ek

ögb.docx

__zel Gereksinimli Bireyler...

31 Eki 2023 Ayrıntılar

Çok teşekkür ederim Dilek hocam. Kolaylıklar dilerim.

1 Eki 2023 Sal, 12:51 tarihinde şunu yazdı:

Yanıtla

Yönlendir

Dilek

© 2024 Google